

J.A.K

CCSH

Jan Amos Komenský

**a jeho odkaz
v Církvi československé husitské**

Tomáš Butta / Markéta Pánková / Martin Jindra (eds.)

350th anniversary of the death of
John (Iohannes) Amos Comenius,
scholar (1592-1670)
Commemorated in association with UNESCO

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÉ
MUZEUM A KNIHOVNA
J. A. KOMENSKÉHO

Jan Amos Komenský a jeho odkaz v Církvi československé husitské

Tomáš Butta – Markéta Pánková – Martin Jindra (eds.)

Praha 2022

Lektorovali: prof. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D., DSc.

Copyright © CČSH, NPMK, 2022
ISBN 978-80-7000-184-4 (CČSH)
ISBN 978-80-86935-59-1 (NPMK)

www.ccsch.cz
www.npmk.cz

Vydavatelé:

Církev československá husitská

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Praha

Jan Amos Komenský a jeho odkaz v Církvi československé husitské

Editori: Tomáš Butta – Markéta Pánková – Martin Jindra

Autorský tým: Tomáš Butta, Jaroslav Hrdlička, Martin Jindra, Bohdan Kaňák, Pavel Kolář,
Zdeněk Kovalčík, Tomáš Novák, Markéta Pánková, Marcel Sladkowski

Jazykové korektury: Jana Krajčíríková, Marie Jandová

Technická spolupráce: Oldřich Nováček, František Brynych, Jarmila Brynychová, Kateřina Rýdlová

Sazba a obálka: Ing. Pavel Blažek, jpb

Tisk: Josef Sedláček Sprint Servis

Počet stran: 282

Vydání první Praha 2022

Copyright © CČSH, NPMK, 2022

ISBN 978-80-7000-184-4 (CČSH)

ISBN 978-80-86935-59-1 (NPMK)

www.ccsch.cz

www.npmk.cz

V publikaci byly použity fotografie starých tisků a obrazů z fondů Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze:

- s. 10 Portrét J. A. Komenského, autor: František Šesták, olej na plátně, Bratislava 1991
- s. 16 Historia Fratrum bohemorum, Halle 1702
- s. 22 Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae, Leiden nebo Amsterdam 1648
- s. 30 Orbis sensualium pictus, Norimberg 1660
- s. 44 Kopie údajného portrétu Komenského od Rembrandta van Rijn, autor neznámý, r. 1909
(zápůjčka Muzea Komenského v Naardenu)
- s. 60 Úvodní ilustrace z Labyrintu světa a ráje srdce, Praha 1782
- s. 132 Kancionál, Amsterdam 1659
- s. 148 Angelus pacis, patrně Amsterdam 1667

Na s. 9 je užita kresba Jana Znoje – foto ÚAM CČSH a na s. 116 titulní list VI. sešitu Českého misálu z roku 1920 – foto ÚAM CČSH.

Na obálce je dřevořezba J. A. Komenský od Františka Bílka v kostele sv. Václava Na Zderaze v Praze 2 – Novém Městě – foto ÚAM CČSH.

Publikace byla vydána za podpory finančního daru od paní Denise Piccard ze Švýcarska, vnučky francouzského historika prof. Ernesta Denise.

Obsah

Předmluva	7
<i>Tomáš Butta</i>	
Znovuobjevení duchovní dimenze díla J. A. Komenského pro 21. století	11
<i>Markéta Pánková</i>	
CČSH a Jan Amos Komenský	17
<i>Jaroslav Hrdlička</i>	
Osobnost Jana Amose Komenského v díle Miloslava Kaňáka	23
<i>Bohdan Kaňák</i>	
Ohlasy Komenského v náboženské výchově a výuce Církve československé husitské	31
<i>Tomáš Butta</i>	
Komenský ve výtvarném umění (1642–2021)	45
<i>Markéta Pánková</i>	
Jan Amos Komenský ve výtvarné tvorbě a dobovém svědectví Církve československé husitské	61
<i>Martin Jindra, Marcel Sladkowski</i>	
Bohoslužebná památka Jana Amose Komenského v Českém misále a Bohoslužebné knize Církve československé	121
<i>Pavel Kolář</i>	
Písně se vztahem k J. A. Komenskému ve zpěvnících CČSH	133
<i>Zdeněk Kovalčík</i>	
Irénické myšlení J. A. Komenského	149
<i>Tomáš Novák</i>	

Přílohy

Bibliografie k J. A. Komenskému v publikacích, časopisech a autorů Církve československé husitské	163
Obrazová příloha	
Sbory, zvony, nápisy, sochy, obrazy, grafiky a akce	187
Resumé	267
Summary	270
Místní rejstřík	273
Rejstřík institucí a významných staveb	277
Seznam použitých zkratk	279

Předmluva

Publikace věnovaná teologovi, filosofovi a učiteli Janu Amosu Komenskému se zaměřuje na jeho odkaz v Církvi československé husitské. Chce představit vlastním členům i širší veřejnosti, jak je odkaz především se zřetelem k náboženské a křesťanské povaze Komenského díla v Církvi československé husitské od jejího počátku bezprostředně žitý a předávaný slovem i obrazem.

Vždyť Církev československá husitská se přihlásila hned při svém vzniku jak k Janu Husovi, tak také k odkazu Českých bratří a k Janu Amosu Komenskému, jak to bylo vyjádřeno v svolání z 10. ledna 1920, které zaznělo o den později při jejím vyhlášení v chrámu sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí v Praze. Církev československá husitská těží a tvořivě přijímá nejenom z duchovního a myšlenkového dědictví Mistra Jana Husa a husitství, ale z celé české reformace. Tedy i z odkazu Jana Amose Komenského, který je podle T. G. Masaryka považován za jejího dovršitele. Právě v díle a úsilí Komenského se reformace, místně vymezená, národnostně a konfesně pojímaná, přeměňuje v univerzálně pochopenou všennápravu lidstva jako celku.

Jedním z inspiračních podnětů pro tuto publikaci se stala kniha Markéty Pánkové „Jan Amos Komenský v českém a světovém výtvarném umění (1642–2016)“ (Academia Praha 2017). Úmyslem

této publikace je zmapovat a představit výtvarná díla ve vztahu k osobnosti Jana Amose Komenského, která jsou spojena s ideovým prostředím Církve československé husitské a nacházejí se v jejích sborech. Obrazy a sochy Komenského jsou vnějším viditelným vyjádřením vnitřního přístupu k této osobnosti a přijímání jejích inspirujících myšlenek a postojů.

Specifické pro Církev československou husitskou je, že některé obrazy a sochy Komenského v jejích sborech a modlitebnách jsou přímou součástí liturgického prostoru. V tom může být patrný určitý rozdíl oproti prostředí evangelických církví, včetně Českobratrské církve evangelické. Ve sborech ovlivněných kalvinismem jsou interiéry zpravidla bez obrazů a v luterských kostelích se nachází z Kristových svědků případně obraz německého reformátora Martina Luthera.

Církev československá husitská má svůj dějinný původ v prostředí Římskokatolické církve, kde jsou obrazy a sochy světců součástí chrámového prostoru. V Církvi československé husitské jsou význačné osobnosti víry a náboženských dějin pochopeny především jako svědkové Páně. V centru liturgického prostoru, respektive na čelní stěně, se nachází obraz Krista nebo kříž a po stranách jsou umístěovány sochy či obrazy svědků Páně. V interiérech sborů Církve československé husitské můžeme vidět, že právě J. A. Komenský

je hned po M. Janu Husovi zobrazován ze svědků Páně zřejmě nejčastěji.

Do širšího historického a kulturního rámce zasazují zaměření publikace k výtvarné tematice příspěvky historičky a kmenioložky PhDr. Markéty Pánkové. Badatelské práci na odkrývání stop Komenského v uměleckých dílech i dobových svědectvích ve sborech Církve československé husitské se věnovali pracovníci Ústředního archivu a muzea ČČSH historici a archiváři PhDr. Martin Jindra a Mgr. Marcel Sladkowski. Církev československá husitská byla od svého vzniku otevřena umění a nezvolila cestu strohosti jako některé radikální proudy reformace. Od počátku hledala pro vyjádření křesťanského poselství i umělecké vyjádření. Rozvoj stavitelství projevující se ve stavbách nových sborů byl v době první republiky pozoruhodný. Ale na umělecké dotváření interiérů se již často nedostávaly prostředky. Přesto se ve sborech Církve československé husitské nacházejí díla některých význačnějších umělců a také v místní tvorbě se můžeme setkat s tematikou vztahující se k osobnosti Jana Amose Komenského. To vše dokládá živý zájem o jeho odkaz právě v Církvi československé husitské.

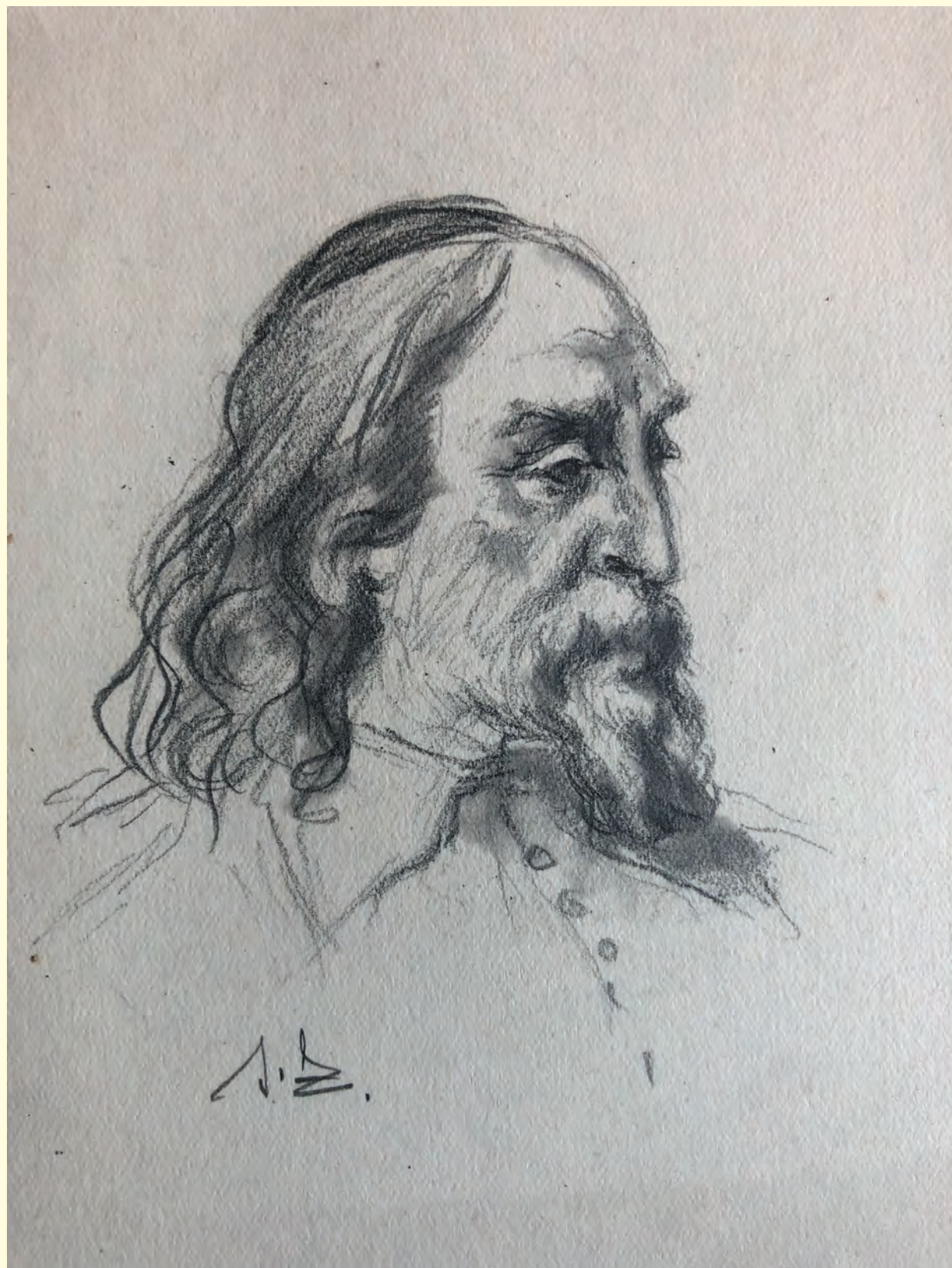
V této publikaci jsou zařazeny i příspěvky přesahující výtvarnou tematiku, které dosvědčují vztah Církve československé husitské ke Komenskému ve více rovinách a oblastech. Zájem o Komenského dokládají práce jejích historiků a teologů, je patrný v kateche-

tické a výchovné praxi církve a v jejím liturgickém životě, včetně uplatnění písňového dědictví a pramenů bratrských kancionálů. Autory jednotlivých příspěvků jsou učitelé Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy ThDr. Jaroslav Hrdlička a Mgr. Pavel Kolář, Th.D. a duchovní jako PaedDr. Zdeněk Kovalčík, který je současně celocírkevním kantorem. Připojeno je i pojednání o Komenského irénismu Mgr. Tomáše Nováka, Th.D., neboť Komenského výzvy k porozumění mezi lidmi a míru mezi národy jsou nadčasové. V době, kdy tato publikace vznikala, se ukázalo po vypuknutí válečného konfliktu v Evropě na Ukrajině, jak právě téma míru je tak naléhavě aktuální.

Poděkování náleží všem, kteří do této publikace přispěli svými odbornými příspěvky, a všem, kteří se podíleli na uspořádání obrazové přílohy a výběrové bibliografie prací a článků o J. A. Komenském z prostředí Církve československé husitské.

Tato publikace vznikla s odborným přispěním a za spolupráce s Národním pedagogickým muzeem a knihovnou J. A. Komenského v Praze. Zvláště děkujeme paní ředitelce PhDr. Markétě Pánkové za její podporu tohoto projektu, který je jedním z dílčích příspěvků ke 430. výročí narození J. A. Komenského.

Tomáš Butta
patriarcha Církve československé husitské

Znovuobjevení duchovní dimenze díla J. A. Komenského pro 21. století

Markéta Pánková

Jan Amos Komenský je osobností, ke které se hlásí také *Církev československá husitská*, původně Církev československá (CČS) už od svého vzniku. Podobně jako Českobratrská církev evangelická navazuje na odkaz J. A. Komenského a považuje se též za pokračovatelku učení Mistra Jana Husa a husitství. J. A. Komenský se postupně stal pro všechny symbolem stálosti v poznané pravdě a etického jednání. Připomínání Komenského jistě posílilo a posiluje kulturní paměť členů Církve československé husitské. Jméno Mistra Jana Husa prochází Komenského dílem po celou dobu jeho literární činnosti, včetně několika zmínek v korespondenci. Nejčastěji Komenský připomíná Husa v pojednáních o náboženské reformaci, v pedagogických spisech a též v dílech s tematikou českých a církevních dějin.¹ Hus byl Komenskému autoritou, a to především autoritou morální.² Ve sborech Církve československé husitské lze nalézt řadu uměleckých děl, jejichž předlohou byl Komenský či jeho dílo. Osobnost Komenského je promítána do různých podob, jak ji vnímali a prezentovali nejen výtvarní umělci, ale i samotní členové církve.

J. A. Komenský byl učenec, literát, pedagog, filosof a především duchovní Jednoty bratrské. Byl také básníkem, prozaikem i překladatelem. Pocházel z jihovýchodní Moravy, z rodiny patřící k Jednotě bratrské. Biblické jméno Amos (starozákonní prorok z 8. století př. Kr.) získal Komenský v Přerově při prvním svěcení pro duchovní službu, nedlouho před odchodem na zahraniční studia roku 1611. Jméno *Komenský* – *Come-nius* – bylo Janem Amosem poprvé užito až v dedikaci knihy *Labyrint světa a ráj srdce*, datované 13. 12. 1623. Od té doby je jako spisovatel používal do konce života. O budoucím osudu Komenského rozhodl nejen jeho talent, ale též potřeba Jednoty zajistit si vzdělaný kněžský dorost.

Po vstupu do veřejného života se Komenský těšil úctě nejen v samotné Jednotě bratrské, ale i mezi tehdejšími evropskými učiteli, zástupci vládnoucích kruhů anglických, švédských, francouzských či nizozemských. Komenský dokonce považoval svobodnou Nizozemskou republiku za ideální státní uspořádání. V Amsterdamu také prožil poslední roky svého putování světem. Komenského osobní a pracovní dráhu

¹ STEINER, Martin: Mistr Jan Hus v díle Komenského, In: *Studia Comeniana et historica – sborník*, č. 93–94 (2015), s. 25–32.

² Jana Husa pokládá Komenský za velmi významnou osobnost v církevních dějinách. Husovi a Komenskému byla například věnována velká pozornost na XXIX. mezinárodním kolokviu na téma: „*Hus, Komenský a česká reformace*“ ve dnech 15. – 16. října 2014 v Uherském Brodě. Příspěvky vyšly v časopise *Studia Comeniana et historica – sborník*, č. 93–94 (2015).

však narušovaly četné polemiky s ideovými protivníky, s karteziány a sociniány, později ostrý střet s někdejšími přáteli, francouzským teologem reformované církve Samuelem Maresiem, který nesouhlasil s vydávanými revelacemi v dílech *Světlo z temnot* a *Světlo v temnotách*. Jan Amos také těžce nesl bratrovražednou anglo-nizozemskou válku v letech 1664–1667 a pokračující náboženskou nesnášenlivost v Evropě. Proto se stále více obracel ke svým mírovým vizím, předpokládajícím smír s katolíky, a dokonce i Turky.

O mírových plánech Komenský jednal především v Hartlibově kruhu členů neformální společnosti *Invisible College*, která byla myšlenkovou předchůdkyní slavné učené společnosti *Royal Society* (vznikla v roce 1660).³ Významný anglický intelektuál Samuel Hartlib byl neúnavný organizátor vědeckého a intelektuálního života v Anglii ve 30.–50. letech 17. století. Hartlibovy snahy po „pokroku vzdělanosti“ (*advancement of learning*) a po vzájemné informovanosti o nových poznatcích nacházely odezvu mezi reformně orientovanými politiky, duchovními, učiteli i různými vědeckými nadšenci, a to často bez ohledu na vzájemné politické a náboženské rozdíly. A právě Komenský společně s Hartlibem a Johnem Duryem často diskutovali o mírovém řešení sporů mezi národy. Jeho pansofické myšlenky a úsilí se však již na konci života vzdalovaly od reality tehdejší Evropy, ovládané pragmatickými mocenskými a ekonomickými zájmy. Ani v závěrečných letech života však nepřestával plnit své povinnosti biskupa Jednoty bratrské a udržoval kontakt s vlastí i s českým exilem (mj. také vydáváním českých knih v zahraničí). Zemřel v Amsterdamu 15. 11. 1670 uprostřed práce na nedokončeném díle ve věku 78 let a pohřben byl o týden později, 22. 11., v kostelíku valonské reformované církve v Naarden, ležícím 20 km jihovýchodně od Amsterdamu při zálivu Zuiderzee.⁴ Svůj obdiv a úctu ke Komenskému krátce po jeho smrti (1671) vyjádřil G. W. Leibniz básní:

Na smrt Komenského

*Blažený starče, nový občane pravého světa,
do nějž nahlédli jsme již tvou péči v obrazech,
ať už svobodně shlížíš na lidské věci i bláhové spory
a ještě tvou myslí pohnou naše bědy,*

*ať už ti pohled na Vrchol věcí a tajemství světa
zjevil Pansofii, kterou ti země nedopřála,
nevzdávej se svých nadějí: tvé dílo nad smrtí vítězí.
Ne marně zasetá semena uchová úrodná prst,
žeň, která již čeká v klasu, brzy potomstvo sklídí.
Osud zná svůj dodržet čas, zvolna se příroda otvírá po-
znání.*

Žít spolu ve štěstí

je dáno jen těm, kdo spojí své snahy.

*Nadejde, Komenský, čas, kdy zástupy šlechtetných bu-
dou ctít*

všechny tvé činy, ctít i samy tvé touhy a naděje.⁵

Komenský byl znám již v 17. století jako významný intelektuál, autor věhlasných učebnic a školních reforem. Ale i v této době žili současníci, kteří Komenského dílu nerozuměli a neuvědomovali si jeho novátorství. Někteří dokonce v duchu radikálního osvícenství Komenského reformy odmítali a označovali jej za osobu, která patří minulosti. Naštěstí odborníci v 19. století začali objevovat v díle Komenského moderní přístupy a brzy pochopili, jak dalece Jan Amos předstihl svou dobu. Nejprve byl uznán ve školských kruzích jeho význam pro pedagogiku a didaktiku. Jeho první pansofická učebnice *Janua linguarum reserata* (*Dveře jazyků otevřené*), vydaná v Lešně roku 1631 v první, latinské verzi, v české verzi roku 1633 a pak v řadě jazyků i s různými úpravami, měla přesah přes celá staletí.

Na tomto myšlenkovém i metodickém základu byly vypracovány všechny další učebnice Komenského (pro jednotlivé věkové stupně) i jeho nejslavnější ilustrovaný *Orbis sensualium pictus* (*Svět vnímatelných věcí*) z roku 1654 (poprvé vydaný roku 1658 v Norimberku). Komenského učebnice byly založeny na pansofii jako výběru a systematickém uspořádání důležitých poznatků o jednotlivých věcech a jevech celku světa. Pansofie však měla ještě jeden aspekt – formulaci základních principů, na nichž se svět a jeho dění zakládá. Proto chtěl Komenský vypracovat filosofickou učebnici, jíž dal název *Janua rerum* (*Dveře věcí*). Byl to úkol mnohem obtížnější, Komenský ji podle vlastního doznání dvacetkrát přepracovával a nakonec vyšla až po jeho smrti (r. 1681).

³ PÁNKOVÁ, Markéta: *Jan Amos Komenský v kostce*. Malá encyklopedie českého genia staletí, Praha 2020, s. 32.

⁴ Tamtéž, s. 55.

⁵ PÁNKOVÁ, Markéta (ed.): *Jan Amos Komenský v nás*, Praha 2014, s. 11. Báseň z latiny volně přeložil komeniolog PhDr. Martin Steiner.

jedním z prvních géniů lidstva, kteří propagovali ideje, jimiž se mnohem později řídilo UNESCO v době svého založení, mimo jiné tím, že připisoval vzdělání klíčovou roli při zlepšení údělu a kultury lidské společnosti a přinesl originální myšlenku univerzálního

vzdělávání a celoživotního vzdělávání dospělých.¹³ Stal se jednou z autorit, na které odkazovaly Spojené národy v době svého založení a která zůstává inspirací pro lidstvo i v budoucnosti.

Fotografie sochy J. A. Komenského od Vincence Makovského před Moravian University v Bethlehemu, USA. Shromáždění se konalo před pomníkem v rámci 30. výročí „znovuodhalení“ sochy prezidentem Václavem Havlem v roce 1991. Listopadové oslavy (4. 11. 2021) organizoval ředitel Českého centra v New Yorku Miroslav Konvalina společně s prezidentem Moravian University dr. Bryonem L. Grigsbym ve spolupráci s Národním pedagogickým muzeem a knihovnou J. A. Komenského, Praha. Fotografie poskytnuta Českým centrem v New Yorku, USA.

¹³ Originál textu rezoluce Valného shromáždění UNESCO v r. 1956 v New Dillí:

The General Conference,

Considering that John Amos Comenius was one of the first men to propagate the ideas which Unesco took for its guidance at the time of its establishment,

Considering that, in attributing to education an important role in the improvement of man's lot and the civilizing of human society, he was the originator of the idea of universal schooling and adult education,

Considering that he was the advocate of the idea of collaboration and peaceful organization among all the peoples of the world,

Considering that he was, accordingly, one of the authorities to whom the United Nations referred at the time of its foundation,

Considering that 1957 will mark the completion of 300 years since that important event, the beginning of the publication of the complete works of John Amos Comenius, in the Netherlands in 1657,

Requests the Director-General to take measures to commemorate the three-hundredth anniversary of the publication of Comenius' Opera Didactica Omnia at Amsterdam in 1657 and to arrange for the publication of miscellanies of selections from his works.

CČSH a Jan Amos Komenský

Jaroslav Hrdlička

V dějinách české společnosti, konfesí i jejich bohoslovecké výchovy sehrála řada osobností podstatnou náboženskou i společenskou roli, mezi nimi na předním místě Jan Amos Komenský (1592–1670).¹⁴ Tuto skutečnost si lze uvědomit i při studiu dějin Církve československé husitské (dále CČSH).

Pro české katolické modernisty, zakladatele této církve, se stal Komenský myšlenkovou výzvou, na niž odpovídali v rámci svého bohosloveckého vzdělání a chápání proměnlivého místa církve v dějinách a ve světě. Pro jejich vztah k této osobnosti bylo odrazovým můstkem především dílo Františka Palackého, od roku 1829 působící na vznik nového hodnocení Komenského v české společnosti. Česká komeniologie během 19. století prošla složitým vývojem. Komenský byl vnímán předně jako evropsky významný pedagog (G. A. Lindner), myslitel spojující pedagogické a teologické stránky svého myšlení s politickými a konfesními zápasy první poloviny 17. století (J. Kvačala). Oslovil i české filosofy a teoretiky pedagogiky

J. Durdíka, F. Drtinu a T. G. Masaryka, hodnotící kladně především humanistický potenciál jeho učení a pedagogických teorií. Jubilejní rok tří set let teologova narození 1892 vyvolal vznik desítek komeniologických studií. Na sklonku 19. století již existovala celá řada většinou dobře dostupných překladů Komenského spisů od J. V. Nováka, J. Šmahy či F. J. Zoubka. V 19. století opakovaně vychází čtenářsky vlivný Komenského *Labyrint světa a ráj srdce*, jeho kritické vydání J. V. Nováka roku 1910.¹⁵

Před vznikem CČSH ocenil husitsko-českokobratrskou tradici našich dějin jeden z jejích předních zakladatelů ThDr. Karel Farský. Vyjádřil přesvědčení o její neodstranitelnosti z českého společenského a náboženského života a pozitivně zhodnotil Komenského.¹⁶

CČSH vznikla 8. ledna 1920 z radikálního křídla Jednoty katolického duchovenstva československého. Rozvíjela řadu motivů jejího modernistického a církevně obnovného programu. Po prvních rozkolísaných letech se roku 1924 vydala reformační cestou

¹⁴ LÁŠEK, Jan B.: Christliche Vordenker der europäischen Idee in Böhmen. In: *Theologen-Europäer-Brückenbauer. Christliche Vordenker der europäischen Idee in Böhmen und Deutschland*, Neuendettelsau 2020, s. 44.

¹⁵ ČAPKOVÁ, Dagmar: *Myslitelsko-vychovatelský odkaz Jana Amose Komenského*, Praha 1987, s. 9; FLOSS, Pavel: *Jan Amos Komenský. Od divadla věcí k dramatu člověka*, Ostrava 1970, s. 161; ŠKARKA, Antonín: Nestárnoucí Labyrint. In: KOMENSKÝ, Jan Amos: *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1970, s. 213.

¹⁶ FARSKÝ, Karel: *Český problém církevní*, Praha 1919, s. 13.

k tehdejšímu člověku.¹⁷ V jejím vzniku i budování nalezla část českého národa mezi válkami svou konfesní identitu a perspektivu.

Počáteční vztah CČSH k tradicím českých dějin odráží již programové prohlášení *Národu československému!* z ledna 1920.¹⁸ Česká otázka je zde hodnocena s Masarykem jako náboženská. Z těchto tradic jsou v prohlášení výslovně uvedeny cyrilometodějská, husitsko-českoobratrská a nepřímá obrozenecská.¹⁹

Pod vlivem F. Palackého a jeho interpretů bylo pochopení českých dějin u většiny teologů první generace CČSH nesené spojením české otázky s ideou pokroku a dějinami Evropy. Nositelem a hybatelem českých dějin jim byl obrozující se národ. Ten měl poznáním vlastních dějin, křesťanskou, politickou a kulturní činností navázat na staletí své dávné velikosti. K tomuto dějinnému vzestupu národa patřila pro první generaci CČSH podstatně i Jednota bratrská a Komenský.²⁰

I když CČSH v zakladatelské generaci neměla k dispozici žádného významného komeniologa, vztah jejích teologů k Jednotě bratrské a Komenskému byl provázaný s cestami české komeniologie 19. a první čtvrtiny 20. století. Církevně reformně laděné duchovenstvo i laici CČSH četli dobově vydávaná Komen-

ského díla a s různou mírou zájmu sledovali i diskuse českých pedagogů, historiků a filosofů o něm. Komenský se stal důležitou součástí jejich vztahu k reformační tradici českých dějin. Jako reformátor školství 17. století ovlivnil i jejich požadavky reformy výuky náboženství na českých školách, bohosloveckých ústavech a teologických fakultách. Poznání podstatného podílu reformačního školství Jednoty bratrské na vývoj evropských a posléze i zámořských školských systémů 17. a 18. století se v CČSH promítalo nejen do promýšlení forem její školské výuky, ale i meziválečné a válečné výchovy dětí a mládeže.²¹

Teologové první generace CČSH si u původní Jednoty bratrské vážili i její schopnosti propojit náboženský život doby s literaturou a kulturou.²² Znalost dějin ekumenické evropské orientace původní Jednoty bratrské, bělohorský mýtus, pochopení českých dějin jako dramatu směřujícího k tragickému rozuzlení zasahujícímu i dějiny předbělohorské Jednoty a Komenského život, působily na ekumenickou orientaci meziválečné CČSH.²³ V dobových periodikách této církve nalezneme články zrcadlící dobové spory o Komenského v komeniologii i o smysl českých dějin.²⁴

Se završujícím se vývojem první republiky i válečnými lety měla česká komeniologie za sebou řadu

¹⁷ Archiv MZV, fond Kabinet ministra, karton 11, č. 208 793, Janeš Alois předseda a Plechatý František jednatel, Výbor rad starších náboženských obcí Církve československé Velké Prahy – Ministru zahraničních věcí Československé republiky, *dopis z 2. prosince 1924*, č. j. 16/24. Příloha dopisu: *Projev příslušníků Církve československé Velké Prahy 18. listopadu 1924 v sále Lucerny Praha*; LÁŠEK, Jan B.: Dokončit reformaci českou. K 90. výročí prvního sněmu CČSH. In: *Církev – teologie – sněm*, Praha 2014, s. 12.

¹⁸ ÚAM CČSH, fond K. Farský, K 40/331, č. j. 125/1947, *Rukopis provolání Národu československému!*; Národu československému! In: *Právo národa*, č. 2, 1920, s. 1. Text podepsali 10. ledna 1920 Bohumil Zahradník Brodský, ThDr. Karel Farský, Gustav A. Procházka a Ferdinand Stibor. Autorem prohlášení byl Farský.

¹⁹ FARSKÝ, Karel: Církev československá. In: *Zvon*, 1920, s. 277. Farský o CČSH jako stojící na počátku věroučného a mravního vývoje; MALÝ, Rudolf: I. Nová církev. In: *Nové Čechy. Pokroková revue politická, sociální a kulturní*, č. 2, 1920, s. 232–236. Podobně soudili i vnější pozorovatelé CČSH; LÁŠEK, Jan Blahoslav: K problematice typologického vývoje CČSH. Vznik a vývoj CČSH vzhledem k misijní funkci. In: *Theologická revue*, č. 1, 1988, s. 15.

²⁰ *Příslušnost k církvi je věcí svědomí!* Plakát CČSH z roku 1921. Nová církev je tu vymezena jako národní, pokračující v linii českých dějin od Cyrila a Metoděje, přes Husa, Tábora, Jednotu bratrskou, Komenského, K. Havlíčka Borovského k Masarykovi.

²¹ FARSKÝ, Karel: *Z podejha*, Praha 1920, s. 17; FARSKÝ, Karel: *Náboženství v národě československém*, Praha 1924, s. 23; KOVÁŘ, František: *Náš poměr ke katolictví*, Praha 1936, s. 36. Komenský byl Kovářem vzorem uspořádání výchovy mládeže nekatolických církví; KOVÁŘ, František: *Psychologické podmínky vzniku CČS*, Praha 1929, s. 6. Kovář uvádí, že bratrské konfesní formy v CČSH přijmout nelze, jejich ducha ano, včetně Komenského; HNÍK, František M.: *Duchovní ideály Československé církve*, Praha 1934, s. 258. O vlivu Komenského na meziválečné hnutí mládeže CČSH; ŠIMŠÍK, Arnošt. Péče o dítě a Církev českomoravská. In: *O duchovní růst. Výbor rozhlasových přednášek vysílaných pěti ÚR ČČM*, Praha 1940, s. 25.

²² KOVÁŘ, František: *Deset let Československé církve*, Praha 1930, s. 12; KOVÁŘ, František: *Co jest církev českomoravská*, Praha 1940, s. 22.

²³ Odpověď Církve československé na dotazník sekretariátu druhé teologické konference svobodných církví v Arnhemu 1936. Svobodné křesťanství v minulosti a přítomnosti Československa. In: *Náboženská revue*, č. 4, 1936, s. 182–183. Autorem této části dokumentu byl historik Viktor Šinták; RUTLE, Otto: Cizina v nás. In: *Svoboda svědomí. List duchovenstva CČS*, č. 7–8, 1935, s. 97–98. „Zkušenosti, které z hledání zahraničních styků pro Jednotu vyplynuly, mohly se shrnout do zásady, že je nejlepší spoléhat se na sebe.“

²⁴ RŮŽIČKA, Sláva: Něco ke sporu o rodiště J. A. Komenského. In: *Náboženská revue*, č. 5, 1937, s. 331–333; KOVÁŘ, František: Václav a Hus, svaťováclovství a husitství. In: *Český zápas*, č. 27, 1929, s. 221–223; ÚAM CČSH, fond Korespondence E. D. Pokorný, A IV-6, inv. č. 306, Rostislav J. Stejskal-Emilu Dlouhému-Pokornému, *pohlednice z 14. března 1922*; DLOUHÝ-POKORNÝ, Emil: *Germanisace čsl. národa*, Praha 1930, s. 32; Týž: *Klerikální „pravda“ o podnětu katastrofy bělohorské*, Praha 1930, 84 s.; Týž: Spor o smysl našich dějin. In: *Náboženská revue*, 1929, s. 22–26, 68–71, 131–134, 160–164.

Osobnost Jana Amose Komenského v díle Miloslava Kaňáka

Bohdan Kaňák

PhDr. ThDr. Miloslav Kaňák (*1917–†1985) se jako profesor církevních a všeobecných dějin na Husově československé bohoslovecké fakultě v Praze věnoval řadě témat se vztahem k české reformaci.⁴⁹ Jedním z těchto témat, kterým se systematicky zabýval v průběhu téměř celého svého vysokoškolského působení, bylo bádání o životě a díle Jana Amose Komenského. V naší studii popíšeme Kaňákův přínos k danému tématu, poskytujícímu Církvi československé husitské jeden z argumentů, jimiž zejména ve svých počátcích dosvědčovala spolu s reflexí Husova odkazu svůj charakter národní a reformační církve.⁵⁰ V následující stati budeme pro tuto církev užívat zkratku ČČSH bez ohledu na proměny jejího názvu v průběhu času.⁵¹

Dříve však, než přistoupíme k vlastnímu předmětu naší studie, krátce popíšeme, jak se komeniologické téma v bohosloví ČČSH vůbec objevilo. Komenského odkaz českému prostředí znovuotevřel František

Palacký v roce 1829, kdy publikoval životopis této významné osobnosti evropského a světového myšlení v Časopise Českého muzea.⁵² Zmíněná biografie překonala v tehdejší české společnosti konfesní předsudky proti Komenskému jako nekatolíkovu a vytvořila předpoklad pro jeho pozdější zakotvení v pomyslném národním panteonu v podobě ikonického velkého učitele národa i národů.

Odkaz na J. A. Komenského proto nemohl chybět již na samém počátku ČČSH v svolání církevního výboru „Národu československému“ z 10. ledna 1920: „*Národe československý! Uskutečňujice proroctví velkého biskupa Jana Amosa Komenského, že „vláda věcí Tvých vrátí se Ti opět v ruce Tvé“, skládáme v těchto velkých dnech Tvého osvobození do Tvého rozhodnutí i svobodu Tvého svědomí v přesvědčení, že nebude svobodného národa československého, nebude svobodné republiky, nebude-li svobodného svědomí jednotlivcova*

⁴⁹ JINDRA, Martin – SLADKOWSKI, Marcel (eds.): *Biografický slovník Církve československé husitské*. (Dále *Biografický slovník*). Praha 2020, s. 211–213.

⁵⁰ FARSKÝ, Karel: *Naše postyla. Sbíрка prostých výkladů a úvah k evangéliu Ježíšovu*. Řada I. Praha 1925, s. 154–156; BAUER, Kuneš: *Myšlenkové proudy v československé církvi*. Olomouc 1924, s. 24–27; KAŇÁK, Miloslav – HOBZA, Radek: *Proč v Československé církvi vzpomínat jubilea staré Jednoty bratrské*. In: *Československá církev a Jednota bratrská. Sborník k 500. výročí staré Jednoty bratrské*. Uspořádal KAŇÁK, Miloslav. Praha 1967, zejména s. 7, 11.

⁵¹ Od svých počátků užívala název Církve československá (ČČS). V době nacistické okupace nuceně přijala název Církve českomoravská (ČČM). Od roku 1945 se vrátila ke svému původnímu předválečnému názvu. Od roku 1971 doplnila svůj název o upřesňující přívlástek do podoby Církve československá husitská (ČČSH). Po dlouhou dobu užívala ČČSH na začátku svého názvu malé písmeno. Pozdější jazyková úprava však zavedla v oficiálním názvu písmeno velké.

⁵² PALACKÝ, František: *Život J. A. Komenského*. In: *Časopis Českého muzea*, 1829, č. 3, s. 19–56.

před Bohem.⁵³ Autorem provolání byl pozdější první patriarcha CČSH Karel Farský.⁵⁴

Odkaz na J. A. Komenského, v němž se též jeví Farského nesporná inspirace, je patrný i v zárodečné podobě základní naukové normy CČSH, v *Československém katechismu* z roku 1922: „V díle Husově pokračovala Jednota českých bratří a poslední její biskup Jan Amos Komenský. ... J. A. Komenský zanechal nám v Kšaftu své Šestero. J. A. Komenský odkazuje nám v Šesteru: I. Lásku k pravdě boží čisté. II. Horlivou žádost k vyrozumívání vždy plnějšimu a jasnějšimu téže pravdy boží z Bible svaté. III. Zvláštní lásku k církevnímu řádu a milostné té kázni, kteráž mezi dítkami božími býti má a musí. IV. Horlivost k sloužení Pánu Bohu a k sloužení jemu jedním ramenem. V. Snažnost v pulerování (tříbení), vyčišťování a vzdělávání milého našeho a milostného otcovského jazyka. VI. Lepší, pilnější a zdárnější cvičení mládeže.“⁵⁵

Využití tzv. šestero odkazů českému národu z Komenského Kšaftu umírající matky, Jednoty bratrské bylo prozíravé, protože se jedná o srozumitelnou a promyšlenou koncepci budoucího rozvoje národa v křesťanském duchu, vycházející z nejryzejšího odkazu české reformace. Stejný citát se pak objevuje v naukovém textu K. Farského CČS. *Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé* z roku 1925 s dovětkem: „O toto Šestero opírá J. A. Komenský své požehnání národu konče prorocky: Živ buď, národe posvěcený v Bohu! Neumírej! Muži tvoji ať jsou bez počtu!“⁵⁶ Na tyto naukové texty z let 1922 a 1925 pak navazují František Ka-

lous a Alois Spisar v *Učení náboženství křesťanského pro věřící církve československé* z roku 1929, kde v kapitole „Mravnost Ježíšova v naší minulosti“ uvádějí tytéž citáty J. A. Komenského.⁵⁷ Citování Kšaftu mělo jednu velkou výhodu. Uvedené dílo J. A. Komenského bylo totiž již od 60. let 19. století dobře dostupné v češtině v řadě vydání, což svědčilo o jeho značné popularitě mezi českými vlastenci.⁵⁸

J. A. Komenský programově navazoval na husitství v duchu Jednoty bratrské, kladně hodnotil učení M. J. Husa i táborskou teologii reprezentovanou například Mikulášem Biskupcem.⁵⁹ Sám pak přinášel vizi budoucího rozvoje národa v souladu s křesťanskou vírou v duchu odkazu jednoho ze směrů české reformace – Jednoty bratrské.⁶⁰

CČSH nemohla nevidět tuto kontinuitu od husitství k českobratrství, která představovala zároveň podnět pro další misijní a evangelizační práci, navazující na reformační směr, násilně přerušovaný před 300 lety. V případě Komenského odkazu se však přitom jednalo ze strany CČSH o ideové východisko, které ovšem bylo třeba ještě na patřičné odborné úrovni rozvinout. Jaký to byl úkol pro teology CČSH a v neposlední řadě i pro jejího církevního historika M. Kaňáka! M. Kaňák se začal zabývat osobností J. A. Komenského již v první polovině 40. let 20. století, v těžké době nacistické okupace. Ve svých tehdejších pracích se snažil odkazy na Komenského křesťanskou víru v krutých válečných dobách posilovat i naději svých čtenářů.⁶¹

Po roce 1945 se M. Kaňák zaměřil na pedagogickou činnost J. A. Komenského jako na předpoklad pová-

⁵³ SPISAR, Alois: *Ideový vývoj církve československé. (Nástin)*. Praha 1936, s. 328–329.

⁵⁴ KADERÁVEK, Václav – TRTÍK, Zdeněk: *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha 1982, s. 47.

⁵⁵ FARSKÝ, Karel – KALOUS, František: *Československý katechismus. Učebnice pro mládež a věřící církve československé*. Příbram 1922, s. 15–16. Jedná se tu ovšem o velmi zkrácenou parafrázi Komenského textu.

⁵⁶ FARSKÝ, Karel: „CČS. *Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé*“, Praha 1925, s. 34.

⁵⁷ KALOUS, František – SPISAR, Alois: *Učení náboženství křesťanského pro věřící církve československé. II. vydání. Dle odkazu Karla Farského*. Příbram 1929, s. 34–35.

⁵⁸ Již před vznikem samostatné Československé republiky, v níž se Kšaft dočkal několika moderních vědeckých vydání, vycházel opakovaně v letech 1865, 1879, 1892, 1894, 1904, 1908, 1911, 1912, 1917. Viz *Soupis děl J. A. Komenského v československých knihovnách, archivech a museích*. Praha 1959, s. 229–230.

⁵⁹ Např. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Historia o těžkých protivenstvích církve české*. Tlačeno v Lešně 1655. In: *Opera Omnia Jan Amos Komenský. Dílo Jana Amose Komenského 9/I*. Praha 1989, zejména s. 74–80. Přitom je však třeba připomenout, že J. A. Komenský zároveň kriticky pohlížel na Jana Rokycanu a krále Jiřího z Poděbrad, kteří Jednotu pronásledovali.

⁶⁰ Viz např. již zmiňovaný Kšaft umírající matky, Jednoty bratrské. Léta 1650. In: *Opera Omnia Jan Amos Komenský. Dílo Jana Amose Komenského 9/I*. (Dále *Opera Omnia 9/I*). Praha 1978, zejména s. 603–604.

⁶¹ Např. KAŇÁK, Miloslav: Jan Amos Komenský. In: *Podobizny. Knihovna časopisu „Český zápas“*. Sv. II., Praha 1941, s. 26–30; TÝŽ: Jan Ámos Komenský. In: *Edice duchovní péče o mládež ÚR ČČM*. Praha 1942, s. 9–13; TÝŽ: Neznámé kázání Komenského? In: *Náboženská revue (dále NR)*, 1944, s. 15–20, 40–45.

Prof. Miloslav Kaňák a prof. Rudolf Horský při slavnosti Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze – foto ÚAM CČSH.

Ohlasy Komenského v náboženské výchově a výuce Církve československé husitské

Tomáš Butta

I. Zájem o Komenského a jeho pedagogické dílo v prvních desetiletích v Církvi československé husitské

Představitelé Církve československé husitské jako dr. Karel Farský, prof. Alois Spisar, dr. František Kovář, prof. František Kalous si uvědomovali, jaký význam má výchova a vzdělávání, a měli praktické zkušenosti a schopnosti jako učitelé mladé generace. Tento výchovatelsky zaměřený zřetel jejich kněžského působení souvisel v širším kontextu s osvěcenským pojetím duchovního jako vychovatele a učitele lidu.⁸² Duchovní a učitelé náboženství první generace Církve československé husitské byli osloveni a inspirováni spisy Jana Amose Komenského a čerpali z jeho děl po stránce náboženské i pedagogické. Vydávaná díla Komenského⁸³ náležela k důležitému vybavení farních knihoven. Na Komenském oslovovalo spojení jeho výrazně náboženské osobnosti s moudrým pedagogickým přístupem, jeho víra a zbožnost na jedné

straně a úsilí o kvalitnější výchovu mladé generace na straně druhé. Podle J. A. Komenského: „Má-li se zakročit proti zkáze lidského pokolení, musí se to díti nejspíše opatrným a obezřetným vychováváním mládeže.“⁸⁴ Z pohledu Komenského se má začínat s výchovou a nápravou společnosti u dětí, neboť „nejsou ještě zaujaty špatnými návyky.“⁸⁵

Podobně jako Jan Amos Komenský spatřuje i Karel Farský blízkost dítěte Bohu. „Nikdo není Bohu tak blízko jako dítě. Protože není od Boha odvedeno hříchem, kterému se teprve učí.“⁸⁶ Farský vychází z Ježíšových slov o dětech a z jeho vztahu k nim, neboť Ježíš je vidí blízko Božímu království (L 18,16–17; Mt 18,1–6).⁸⁷ Dítě má vrozené náboženské vlohy a od své přirozenosti projevuje touhu po Bohu, kterou je potřebné vhodnou výchovou a výukou rozvíjet. Dětská duše „žízní po pravdě a touží dychtivě vniknout do tajemství Nekonečna. Ale musí se jim ono přibližovat a otevírat.“⁸⁸ „Budete-li dítě mořit učením nazpaměť dlouhých a těžkých formulací věroučných nebo mravouč-

⁸² KŘÍŠŤAN, Alois: *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. Praha 2004, s. 46.

⁸³ Objednávky svazků Veškerých spisů Komenského zajišťovalo pro duchovní a členy církve také knihkupectví Tiskového a nakladatelského družstva ČČS (*Školská hlídka*, Leden 1927 ročník I., s. 8.)

⁸⁴ KOMENSKÝ, J. A.: *Velká didaktika*. In: *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Sv. I. Praha 1958, cit. s. 54.

⁸⁵ Tamtéž, cit. s. 53.

⁸⁶ FARSKÝ, Karel: *Postily*. K vydání připraveno prací kolektivu za vedení Dr. Miloslava KAŇÁKA, Praha 1952, cit. s. 194.

⁸⁷ Srov. FARSKÝ, Karel: *Postily*, s. 286, s. 532.

⁸⁸ Tamtéž, cit. s. 194.

všelidský horizont. Komenský je univerzálním reformátorem a teologem¹⁸⁷ a jeho pojetí pedagogiky má zaměření vztahující se k celku.¹⁸⁸ Znovu objevovaným motivem je Komenského přístup k přírodě jako Božímu stvoření,¹⁸⁹ který dává řadu podnětů pro ekologickou výchovu a náš vztah k životnímu prostředí. Jan

Amos Komenský byl pro Církev československou husitskou od jejího počátku inspirující a zůstává pro nás stále. V jeho osobnosti se propojuje žitá křesťanská víra se vzdělaností, niterná biblicky založená spiritualita s aktivní angažovaností pro nápravu lidstva v eschatologické perspektivě Boží budoucnosti.

Svátost biřmování udělená biskupem-patriarchou dr. Karlem Farským v roce 1926 v Táboře – foto ÚAM ČČSH.

Duchovní péče o děti v Příbrami – foto ÚAM ČČSH.

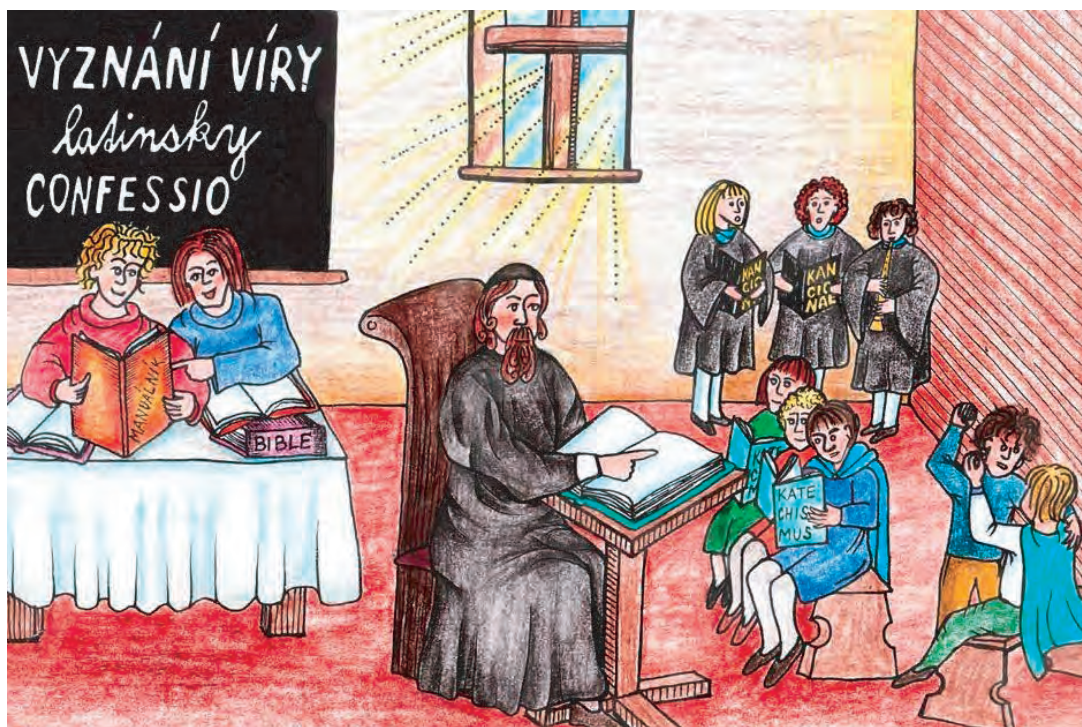

Slavnost první večeře Páně v Českých Budějovicích v roce 1944 – foto ÚAM ČČSH.

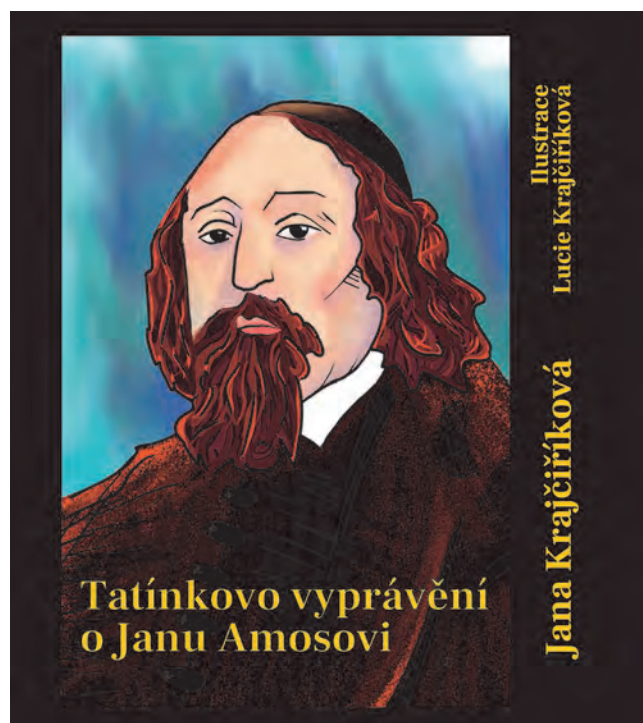
¹⁸⁷ KUČERA, Zdeněk: *Teolog univerzality Jan Amos Komenský*. In: *Pocta Univerzity Karlovy J. A. Komenskému*. Praha 1990, s. 202–208.

¹⁸⁸ PATOČKA, Jan: *Komeniologické studie II*. Praha 1998, s. 96.

¹⁸⁹ PALOUŠ, Radim: *Komenského Boží svět*. Praha 1992, s. 47.

Ilustrace Anny Radové z výukového materiálu J. A. Komenský – luštění a omalovánky z roku 2022 – foto ÚAM ČČSH.

Publikace pro děti *Tatínkovo vyprávění o Janu Amosovi* od Jany Krajčřířkové, vydaná v roce 2022 – foto ÚAM ČČSH.

Komenský ve výtvarném umění (1642–2021)

Markéta Pánková

Podíváme-li se zpět do historie zobrazování osobnosti Komenského, reflexe Komenského osobnosti v malířství, grafice, sochařství a drobné plastice je opravdu bohatá. O věhlasu Komenského vypovídá jak jeho dílo a rozsáhlá literatura jemu věnovaná, tak také ohlas osobnosti J. A. Komenského a jeho díla ve výtvarném umění, v krásné literatuře, dramatu, filmu a hudbě. Tématu zobrazování osobnosti Komenského se autorka tohoto příspěvku věnovala téměř 30 let. Výsledky bádání zpracovala do hesla *Komenský ve výtvarném umění* pro plánovanou encyklopedii o životě, díle a odkazu J. A. Komenského s názvem *Encyclopaedia Comeniana* (EC) a publikovala v článcích a komplexně v knize *Jan Amos Komenský v českém a světovém výtvarném umění (1642–2016)* v r. 2017.¹⁹⁰

Jedním z dokladů proslulosti Komenského je také značný počet výtvarných podobizen, jež vznikly z menší části již za jeho života, zvláště však později u příležitosti kulatých výročí Komenského naroze-

ní a úmrtí. Podobizny Komenského od anglických a holandských umělců z doby, kdy Komenský žil, se staly především nezbytnou inspirací pro řadu pozdějších uměleckých děl dávných i současných autorů. Komenského portréty, uložené v různých českých a zahraničních muzeích, galeriích a dalších institucích, by jistě vytvořily rozsáhlou uměleckou sbírku. Ve 20. století byla vydána řada publikací zabývajících se díly ovlivněnými osobností Komenského.¹⁹¹ Objevují se však i další portréty Komenského, které byly dosud neznámé a které nás v současné době překvapí. Naposledy se to stalo v r. 2021, kdy polská majitelka nabídla Národnímu pedagogickému muzeu a knihovně J. A. Komenského ke koupi kopii údajného portrétu Komenského od Rembrandta van Rijn z 19. století s pečeti Galerie Uffizi ve Florencii.

V České republice je největší soubor výtvarných děl tohoto druhu uložen v Muzeu J. A. Komenského v Uherském Brodě, Národním pedagogickém muzeu

¹⁹⁰ PÁNKOVÁ, Markéta: *Jan Amos Komenský v českém a světovém výtvarném umění (1642–2016)*, Academia – Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Praha 2017.

¹⁹¹ Ze starší české a zahraniční literatury uvádím nejvýznamnější: MÜLLER, Joseph: *Die Bilder von Comenius*, Monatshefte der Comenius-Gesellschaft 1, 1892, s. 205–209; KLIKA, Josef a SOKOL, Josef (red.): *Stručný slovník paedagogický*, II, Praha 1891, s. 664–668; KLÍMA, J. V.: *Podobizny Komenského*, Praha 1922 (zvláštní otisk ze Štencovy ročenky za rok 1921); ŠÁMAL, Jindřich: *Jan Amos Komenský a české výtvarné umění*, In: ČAPKOVÁ-VOTRUBOVÁ, Dagmar – KYRÁŠEK, Jiří – ŠÁMAL, Jindřich: *Jan Amos Komenský. Život a dílo v dokumentech a v českém výtvarném umění*, Praha 1963, s. 14–18, 27–56; KLECKEROVÁ, Marcela.: *Sochy J. A. Komenského na Moravě*, Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského, Přerov 1979; KUMPERA, Jan: *Imagines Comenii. Portréty Komenského v proměnách věků*, Bulletin Unie Comenius, č. 12 – mimořádné číslo, Praha 2000, s. 51–56; SPIELMANN, Peter. a kol.: *Labyrinth der Welt und Lusthaus des Herzens. Johann Amos Comenius (1592–1670)*. Europäische Dimension der Kultur (katalog), Kultur Ost-West e.V.- Museum Bochum 1992 a další.

Rembrandt van Rijn, galerie Uffizi, Florencie, Itálie – foto z fondu NPMK.

Do českého, ale i světového povědomí se dostala vyobrazení Komenského, která vznikla ještě za jeho života. Jedná se především o údajný portrét Komenského od Rembrandta van Rijn (1606–1669). Na olejomalbě (104×86 cm) je vyobrazen stařec s plnovousem, od ostatních podobizen Komenského se sice částečně odchyľuje, avšak jisté rysy, které známe z anglických podobizen Jana Amose, portrét má. Smělá představa, že Rembrandt namaloval portrét Komenského, se udržuje nadále i do dnešní doby přesto, že v roce 1956 byl obraz určen jako portrét starého rabína Saula Levyho Mortheyra. Zmíněné dílo pod názvem *Ritratto di un vecchio* s vřechením kolem roku 1658–1660 je uloženo v Galerii Uffizi (Galleria degli Uffizi) ve Florencii. V roce 2006, kdy veřejnost oslavovala čtyřsté výročí umělcova narození a kdy byly realizovány výstavy z Rembrandtova díla v Amsterdamu a v Berlíně, se objevila řada nových článků, zejména díky rozhovorům s Ernstem van de Weterningem z Univerzity v Amsterdamu, který patří k největším znalcům díla tohoto nizozemského malíře. Existuje velká pravděpodobnost, že slavný nizozemský malíř maloval Komenského, neboť Komenský bydlel nedaleko jeho ateliéru ve čtvrti Westermarkt na Prinsengrachtu. Další smělá hypotéza, ovšem vědecky neověřená, se týká Rembrandtova posledního obrazu *Návrat ztraceného syna* (okolo 1668), který se nachází v Rembrandtově sále (místnost č. 254), ve Státním muzeu – Ermitáži (Zimním paláci) v Petrohradě. V roce 2015 historička umění a členka Filozofické společnosti v Petrohradě Natalya Zolotukhinová (1945) totiž předložila hypotézu, že Rembrandtův *Návrat ztraceného syna* byl do jisté míry inspirován a ovlivněn setkáním Komenského a Rembrandta v Amsterdamu (1657–1669), spřízněností jejich myšlenek a podobným nazíráním světa, vztahů mezi lidmi a života. Tvrdí, že je možné, že Rembrandt dokonce Komenského vnímal jako svého duchovního učitele (Komenský byl o čtrnáct let starší). Srovnání portrétů Komenského z období, kdy vznikl Rembrandtův obraz *Návrat ztraceného syna*, přivádí N. Zolotukhinovou k myšlence, že zpodobnění otce na tomto obraze může mít svůj psychologický předobraz právě v osobě a duchovních vlastnostech J. A. Komenského.

Zinková medaile s Komenským, oboustranná, autor Miroslav Kužel, revers, Českobratrská církev evangelická vydala k výročí Komenského, 1942 (fond MJAK Uherský Brod).

Bronzová medaile s Komenským, oboustranná, autor Karel Zeman, revers, 1992 (fond MJAK Uherský Brod).

Socha Komenského v České kulturní zahradě (The Czech Cultural Garden) v Clevelandu (foto ze soukromého archivu Ivana Dubovického).

Jan Amos Komenský ve výtvarné tvorbě a dobovém svědectví Církve československé husitské

Martin Jindra, Marcel Sladkowski

Interiéry sborů a bohoslužebných prostor Církve československé husitské (CČSH)²¹² od počátku jejího zrodu v roce 1920 dotvářela a prožitek ze společenství s Ježíšem Kristem při liturgii a svátostech umocňovala umělecká díla. Na druhou stranu CČSH ve dvacátých letech dvacátého století z mnoha důvodů nikdy přesně nedefinovala konkrétní, jasně vyhraněné požadavky a nároky na umělecké zpracování svých sborů a modliteben. První texty, které se tématu církevního umění v liturgickém prostoru věnovaly, byly publikovány v roce 1924. V článku příbramského faráře Františka Kalouse se pak vůbec poprvé objevuje požadavek na doplnění centrálně umístěné podobizny Ježíše Krista o postavy rámuující českou reformaci: Mistra Jana Husa a Jana Amose Komenského.²¹³ Ve *Směrnících pro stavbu sborů a far CČS* z roku 1928 od architekta Ladislava Čapka se již doporučení na konkrétní zobrazení Jana Amose Komenského na rozdíl od zpodobení Ježíše Krista či Jana Husa nezmiňuje.²¹⁴ *Směrnice pro stavby CČS a jejich vnitřní výzdobu* z roku 1940

se omezují na obecné konstatování: „*K výzdobě budiž voleno téma z dějin náboženských, odpovídající učení CČS, dále portrétů a postav zasloužilých mužů, případně vhodných nápisů.*“²¹⁵ Směrnice z roku 1943 jdou v kristocentrickém soustředění ještě dál. Na čelní stěně liturgické síně ponechávají pouze zpodobení Ježíše Krista a to buď jako samostatné postavy nebo v kompozici více výjevů a figur. Významné postavy z dějin křesťanství z liturgické síně přesouvají do ostatních multifunkčních prostor sboru. Každý nový umělecký sborový projekt navíc podle Směrnic podléhal schválení příslušné diecézní rady, která vycházela z doporučení Pracovní skupiny umělců CČM.²¹⁶ Za příklad v praxi uplatňovaného kristocentrického akcentu nám může posloužit adaptace sborového interiéru ve Vratislově. Původní kruhové vitráže s hlavami Jana Amose Komenského, Ježíše Krista a Jana Husa byly kolem roku 1950 nahrazeny sochou stojícího Krista.

Jan Amos Komenský se pro CČSH stal od jejího založení myšlenkovou i duchovní výzvou, která

²¹² Autoři pro zjednodušení užívají tento název, přestože od konce dubna 1940 až do května 1945 byla církev nucena bez potřebného schválení sněmem užívat označení „Církev českomoravská“. Charakteristika „husitská“ byla k názvu přiřčena z rozhodnutí VI. řádného sněmu v roce 1971. Aplikovaná zkratka CČSH označuje název Církve československé husitské. Zkratky CČS (Církev československá) a CČM (Církev českomoravská) jsou u dobových názvů institucí a dokumentů ponechány v původním tvaru.

²¹³ KALOUS, František: Sborny církve československé. *Český zápas*, 1924, č. 45, s. 4.

²¹⁴ ČAPEK, Ladislav: Směrnice pro stavbu sborů a far církve československé. *Český zápas*, 1928, č. 37, s. 2.

²¹⁵ ÚAM CČSH, f. Pracovní skupina umělců CČM, k. 3, Směrnice pro stavby CČS a jejich vnitřní výzdobu z roku 1940.

²¹⁶ Tamtéž, Směrnice pro stavbu sborů CČM a vnitřní jejich výzdobu z roku 1943.

nemohla být opominuta ani při uměleckém dotváření liturgického prostoru. Ve sborových stavbách CČSH nalezneme celou škálu – od méně zdařilých až po umělecky hodnotné realizace – výtvarných děl inspirovaných osobností a pohnutým životem posledního biskupa Jednoty bratrské.

Dříve, než budeme sledovat, jak se umělecky otiskla inspirativní a za horizont naší běžné skutečnosti pronikající osobnost Jana Amose Komenského do výtvarné tvorby v CČSH, připomeňme si, že na rozdíl od řady významných postav českých dějin – například Jana Husa – mohli se domácí umělci opřít o několik autentických podobizen Komenského, vzniklých ještě za jeho života v cizině. Tyto podobizny sloužily za podklad pro Palackého popis podoby Komenského, který zní: „*Byl muž postavy slušné a vážné, s bradou vysutou, s čelem vysokým, vzezření líbivého, avšak zármutek tichý jevíciho.*“²¹⁷

Na utvoření vizualizace Komenského postavy v českém prostředí měla zásadní vliv rytina Davida Loggana, proslavená frontispisem nejslavnějšího souboru Komenského děl *Opera didactica omnia*. Vysoké čelo, vážný výraz, dlouhé vlasy i vousy, prostor učenecské pracovny, natočená hlava – to vše se stalo základními prvky prvních českých podobizen.²¹⁸ Od devatenáctého století se v českém prostředí začaly objevovat nové náměty umělecky tematizující – vedle Komenského učenice – nové osobnostní a životní aspekty jeho postavy. Stav Komenského loučení s vlastní zpracovali například Bohuslav Schnirch, František Bílek, Felix Jenewein či Max Švabinský. Důraz na Komenského jako pedagoga v kompozici s žákem si za téma zvolili Tomáš Seidan, Mořic Černil, Quido Kocián, Mikoláš Aleš a další. Nové variace (např. poutník, duchovní pastýř, myslitel, vykladač Písma, věstec, trpitel) přinesla sochaři a architekti hojně obeslaná soutěž na Komenského pomník v Amsterdamu.²¹⁹

Ve své stoleté historii se CČSH ke Komenského životu a dílu vztahovala více méně nepřetržitě. Pro nás je podstatné vnímat, jakou formou a s jakou intenzitou to v jednotlivých obdobích činila, i čím se nechávala inspirovat. Už v samém závěru provolání *Národu československému!* z 10. ledna 1920 se zakladatelé CČSH odkazovali k uskutečňování Komenského proroctví z *Kšaftu umírající matky Jednoty bratrské*: „*Věřím Bohu, že vláda věcí tvých k tobě se zase navrátí, ó lide český!*“²²⁰ S důrazem na Písmo svaté se k tradici české reformace od Jana Husa a jeho předchůdců až po Jana Amose Komenského církev přihlásila v návrhu věroučné rezoluce na svém I. řádném sněmu konaném v srpnu 1924.²²¹ V témže roce 1924 se Komenským poprvé detailněji zabýval i církevní tisk.²²²

V roce 1926 uspořádala při příležitosti odhalení monumentální plastiky *Komenský se loučí s vlastní CČSH* společně s Kostnickou jednotou ústředí československých evangelíků v Praze nebyvalou slavnost Františku Bílkovi. Jeden z nejoriginálnějších českých spirituálních umělců přestoupil do CČSH s celou rodinou v únoru 1921. Se vstupem do mladé církve měl Bílek spojena velká očekávání. Byl plný hladu a žízně po společenství naplněném novým Duchem, aby zde realizoval svou představu o výtvarné práci jako „kázání o nejzákladnějších vztazích člověka.“²²³ Toužil postavit chrám Boží s jednotným liturgickým interiérem. V roce 1927 vytvořil na námět borového lesa návrh sboru pro rodný Chýnov, o rok později navrhl sbor pro město Tábor, kde pracoval s motivem přesličky. Oba návrhy se ale ukázaly příliš nákladnými a proto neproveditelnými. V roce 1930 přišel Bílek dokonce s vlastní představou o struktuře bohoslužeb, kterou doprovodil skicami a ornamentacemi bohoslužebných rouch a návrhy hedvábných štol se zlatým vyšíváním pro kněze. Církev československá husitská dodnes užívá Bílkem navržené kalichy, svíc-

²¹⁷ ČAPKOVÁ, Dagmar – KYRÁŠEK, Jiří – ŠÁMAL, Jindřich: *J. A. Komenský: život a dílo v dokumentech a v českém výtvarném umění*. Praha 1963, s. 30.

²¹⁸ URBÁNEK, Vladimír – ŘEZŇKOVÁ, Lenka – HAVELKA, Tomáš – KOVÁŘOVÁ, Helena – HORNÍČKOVÁ, Kateřina: *J. A. Komenský v kulturách vzpomínání*. Praha 2021, s. 26 a 28.

²¹⁹ ČAPKOVÁ, Dagmar – KYRÁŠEK, Jiří – ŠÁMAL, Jindřich: *J. A. Komenský: život a dílo v dokumentech a v českém výtvarném umění*. Praha 1963, s. 40.

²²⁰ *Národu československému! Právo národa*, 1920, č. 2, s. 1.

²²¹ *Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé, konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově*. Praha 1924, s. 123.

²²² Několik článků otiskl například oficiální církevní časopis *Český zápas* ve svém 46. čísle.

²²³ JINDRA, Martin: František Bílek a jeho rodina v Církvi československé. In: *František Bílek (1872–1941)*. Praha 2022, s. 220.

Sousoší od Františka Bílka „Komenský se loučí s vlastí“ z roku 1926 – foto ÚAM CČSH.

Foto a zpráva ze slavnostního odhalení pomníku J. A. Komenského před Bílkovou vilou v roce 1926 – ÚAM CČSH.

a naděje“, do něhož byly zařazeny texty Jana Patočky, Jana Milíče Lochmana, Dagmar Čapkové, Bohdana Kaňáka, Miroslava Hanuše či Vladimíra Sakaře. Komenského léta v exilu reflektovali Emil J. Havlíček, Miroslav Hanuš a Milan Matyáš.²⁶¹ Odkaz učitele národů si rovněž připomínali krajané v poslední americké náboženské obci CČSH v Newarku. Tamější sbor sv. Cyrila a Metoděje věnoval v roce 1970 celé jedno číslo svého bulletinu Komenského osobnosti.²⁶² V přírodním areálu dr. Karla Farského ve Škodějově byla v roce 2020 – společně s Farského sadem – vysazena památná borovice nesoucí Komenského jméno.

Bezprostředně po skončení jubilejního roku 2020 začali pracovníci Ústředního archivu a muzea CČSH (Marcel Sladkowski a Martin Jindra) badatelsky pracovat na vytvoření prvního uceleného souboru uměleckých děl ve sborech a bohoslužebných síních CČSH, která se tematicky váží k osobnosti Jana Amose Komenského. Výsledek jejich bezmála dvouleté práce je předložen níže.

Pro jubilejní rok 2022 zpracoval patriarcha Tomáš Butta publikaci „*Za světlem moudrosti s J. A. Komenským*“. Tajemnice ústřední rady a dlouholetá šéfredaktorka křesťanského časopisu pro děti *Cesta* Jana Krajčíříková k vydání pro mladou generaci připravila knihu „*Tatínkovo vyprávění o Janu Amosovi*“. Text doprovázejí ilustrace její dcery Lucie Krajčíříkové. Pro nejmladší generaci vznikl pod autorským vedením Anny Radové pracovní sešit k výuce náboženství „*Jan Amos Komenský: luštění a omalovánky*“. V únoru 2022 vyrobila zlatnická dílna Pavla Herčíka pro CČSH pamětní medaili s podobiznou J. A. Komenského podle návrhu Otakara Španiela. Na zadní stranu mosazné mince byl centrálně umístěn symbol církve, který po okraji lemuje nápis „*Církev československá husitská 1592–2022*“. Podařilo se navázat úzkou a důležitou spoluprací s vedením Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze.

Dne 31. března 2022 uspořádala CČSH v Praze-Dejvicích duchovně-kulturní setkání k 430. výročí narození J. A. Komenského „*Komenský – posel porozumění*“, které doplňovala výstava o J. A. Komenském zapůjčená z Národního pedagogického muzea

a knihovny J. A. Komenského v Praze. Do oslav se také zapojily jednotlivé diecéze. Královéhradecká diecéze CČSH uspořádala při příležitosti konference duchovních a kazatelů 2. března 2022 přednášku Jana Hábla „*Lidskost není docela ztracena. Komenského Porada o nápravě věcí lidských*“. Sbor kněze Ambrože v Hradci Králové byl při té příležitosti rovněž obohacen o instalaci výstavy z Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze. Brněnská diecéze CČSH konala na počest Komenského výročí 2. dubna 2022 v Uherském Brodě diecézní den. Olomoucká diecéze zase 30. dubna 2022 diecézní pouť v Přerově. Kromě četných článků v církevním tisku upozornil historik Martin Jindra v on-line deníku Aktuálně.cz na složité dějinné peripetie pražského pomníku Jana Amose Komenského od sochaře Františka Bílka.²⁶³ Nejen sbory CČSH spojené se jménem a životem posledního biskupa Jednoty bratrské (Bílá Třemešná, Čachovice, Červený Kostelec, Hradec Králové, Liberec, Příbram, Turnov a další) si slavnostními bohoslužbami a tematickými přednáškami připomněly stále mimořádně aktuální myslitelský a humanistický odkaz Komenského.

Lidé dneška jsou často zbaveni vodítek své náboženské tradice a spirituality. Přesto hledají odpovědi na základní otázky po smyslu bytí. Jak tu máme žít? Komenský naznačuje cestu, jak naplňováním poslání starat se o svět nám svěřený se můžeme stávat skutečně lidskými. A to je výzva platná pro minulost, současnost i budoucnost.

BÍLÁ TŘEMEŠNÁ

Sbor Jana Amose Komenského
Královéhradecká diecéze
navrhl stavitel František Krušina
stavba realizována 1931–1932
novostavba

V Bílé Třemešné našel Jan Amos Komenský útočiště před svým odchodem do exilu.²⁶⁴ V obci ve dvacátých letech dvacátého století provozoval svoji činnost již etablovaný spolek Komenský. Když náboženská obec CČSH v Bílé Třemešné organizovala v roce 1930

²⁶¹ HAVLÍČEK, Emil J. (ed.): *Muž bolesti a naděje. Sborník prací k 400. výročí narození J. A. K.* Praha 1992.

²⁶² J. A. K. (1592–1670). *Farského odkaz. Bulletin of the St. Cyril and Methodius Czechoslovak Church*, 1970, č. 3.

²⁶³ JINDRA, Martin: Chtěl uctít Komenského. Pomník mu postavil u domu ve tvaru zkoseného obilného lánů. *Aktuálně.cz*, 28. 3. 2022.

²⁶⁴ Srov. NOVÁK, Jiří: J. A. Komenský v Bílé Třemešné. *Český zápas*, 2010, č. 32, s. 3.

finanční sbírku na stavbu vlastního sboru, přispěl do ní místní spolek Komenský částkou 25 000 Kč. Součástí dohody mezi spolkem a náboženskou obcí byl závazek pojmenovat nový sbor po J. A. Komenském, což se také stalo.²⁶⁵

Stavební odbor náboženská obec zřídila v roce 1927. O rok později se podařilo zakoupit stavební pozemek. Základní kámen sboru byl položen 2. srpna 1931. Zhotovením plánů a vedením prací byl pověřen místní stavitel František Krušina. Slavnostní otevření sboru Jana Amose Komenského se konalo 5. června 1932 za účasti biskupa Stanislava Korduleho. Výchoďočekský biskup měl k místu blízký vztah, neboť zde v letech 1921–1923 zastával farářskou službu. Význam Komenského pro CČSH při slavnosti zhodnotil místopředseda ústřední rady a poslanec Ferdinand Prášek.

Sbor byl postaven uprostřed obce. Nad vchodem jednolodní stavby s věží pro 350 osob je umístěn reliéf s centrálně umístěným kalichem na Bibli a nápisem: „Sbor J. A. Komenského“, který daroval stavitel František Krušina.²⁶⁶ K odkazu Komenského se náboženská obec přihlásila i pojmenováním jednoho ze zvonů. Zvony *Jan Amos Komenský* (80 kg) a *Mistr Jan Hus* (41 kg) odlila slévárna kovů a zvonařská dílna Jana Bělohoubka z Hradce Králové. Oba zvony byly přeneseny z bývalé zvonice a zavěšeny v roce 1935. Menší zvon (umíráček) byl z věže sňat a rekvírován pro potřeby německého válečného hospodářství v dubnu 1942.²⁶⁷

V roce 1937 byly do sboru zakoupeny dva barevné obrazy *Hus* a *Komenský* od novopackého malíře Klimenta, které byly původně zavěšeny na čelní stěně po stranách kněžiště. Dnes se nacházejí v přední části bočních stěn liturgické síně. Obraz s podobiznou J. A. Komenského doprovází nápis: „*Bůh jest Světlo*“. Ve vlastnictví náboženské obce se nachází rovněž prapor s podobiznou J. A. Komenského. Jeho slavnostního rozvinutí se 12. července 1936 zúčastnil biskup Stanislav Kordule.

Ve farním archivu se nachází *Pamětní kniha spol-*

ku Komenský a četné plakáty a fotografie ze slavností připomínajících památku J. A. Komenského. Jednou z historicky nejvýznamnějších se stala slavnost uložení Komenského spisu *Didaktika velká*. Akce, organizovaná společně s místní osvětovou jednotou, byla uspořádána při příležitosti 270. výročí Komenského úmrtí 17. listopadu 1940. Akt uložení spisu provedl místní farář Zdeněk Langr.²⁶⁸

BRNO

Husův sbor
Brněnská diecéze
navrhl Jan Víšek
stavba realizována 1927–1929

Do sboru, který představuje „zásadní počín československé meziválečné architektury“, byla pořízena sádrová kopie busty Jana Amose Komenského od brněnského tvůrce Antonína Malíka; umístěna je ve sborovně.²⁶⁹

BRNO-HUSOVICE

Husův sbor
Brněnská diecéze
přestavba realizována 1926

Součástí výzdoby sboru, který vznikl adaptací strojovny městské elektrárny na Palackého třídě, byly též busty Jana Husa, Jana Amose Komenského a Tomáše G. Masaryka, umístěné na podstavcích po stranách nástěnného obrazu Ježíše Krista za stolem Páně. Sbor byl zbourán v roce 1982 v souvislosti s plánovanou stavbou výrobní haly motorů Zbrojovky na tomto místě.²⁷⁰

BRNO-ŽIDENICE

Chrám Spasitele
Brněnská diecéze
navrhl Stanislav Kučera
stavba realizována 1935–1936

²⁶⁵ ÚAM CČSH, f. Sbírka rukopisů, inv. č. 1672, Vývoj NO CČS v Bílé Třemešné 1920–1945.

²⁶⁶ Z našeho díla – Bílá Třemešná. Český zápas, 1932, č. 24, s. 196–197.

²⁶⁷ ÚAM CČSH, f. Válečné škody CČS(H), k. 2, Kompenzace majetkové újmy za rekvizici zvonů – Bílá Třemešná.

²⁶⁸ ÚAM CČSH, f. Sbírka rukopisů, inv. č. 1672, Vývoj NO CČS v Bílé Třemešné 1920–1945.

²⁶⁹ ÚAM CČSH, f. Pasportizace náboženských obcí, Brno. *Sbory Církve československé husitské – architektonické dědictví našich regionů*. Praha 2018, s. 87–89.

²⁷⁰ Archiv brněnské diecéze CČSH, f. Archiv NO Brno-Husovice, inventář, s. 2. ÚAM CČSH, f. Fotografie, Brno-Husovice.

Pískovcový kámen z Uherského Brodu v Husově sboru v Březnici – foto ÚAM CČSH.

HAVLÍČKŮV BROD

fara
Brněnská diecéze
autor návrhu neznámý
stavba realizována 1813

Samostatně stojící klasicistní dům na Horním předměstí z roku 1813 koupila náboženská obec v roce 1926 od ředitele nemocnice MUDr. Františka Zahradnického pro účely fary. Na přilehlé zahradě (jižně od domu) byl v letech 1926–1927 postaven Husův sbor podle projektu Františka Lišky. Při opravě fary v roce 1965 namaloval akademický malíř Josef Kosinka ze Žďáru nad Sázavou do meziokenních rámců jižní fasády fary sgrafita s postavami Jana Husa, Jana Žižky, Jeronýma Pražského a Jana Amose Komenského.²⁹¹ Úctu ke Komenského dílu v počátcích náboženské obce dokládá kromě poměrně obvyklé přednáškové činnosti²⁹² například *Česká litanie*, kterou zdejší učitelka a spisovatelka Věra Pádovská složila v roce 1921 pro německobrodskou *Sbírku kostelních písní pro české bohoslužby*. Litanie uvádí mj. prosbu: „Pro marnou touhu velkého služebníka Svého Jana Amosa“.²⁹³

HORAŽDOVICE

Husův sbor
Plzeňská diecéze
navrhl Bohuslav Štrébl
stavba realizována 1927–1928
přestavba

Na čelních stěnách kněžiště, ještě před slavnostním otevřením Husova sboru, vytvořil místní odborný učitel Karel Němec fresky *Jana Blahoslava* a *Jana Amose Komenského* (vpravo). Na fresce *Jan Amos Komenský* autor pracoval tři dny. Stejně jako ostatní díla²⁹⁴ ji vytvořil bez nároku na honorář.²⁹⁵

²⁹¹ ÚAM CČSH, f. Pasportizace NO, Havlíčkův Brod; f. Fotografie, Havlíčkův Brod. *Sbory Církve československé husitské – architektonické dědictví našich regionů*. Praha 2018, s. 133. – Josef Kosinka v tomtéž roce 1965 vyzdobil sgrafity také uliční fasádu novostavby Husovy kaple ve Žďáru nad Sázavou.

²⁹² Předseda rady starších náboženské obce, učitel František Svoboda, přednášel v roce 1924 na téma „J. A. Komenský a církev čsl.“ ŠTEFLÍČKOVÁ, Marie: V uplynulém roce. In: *Zpráva o činnosti náboženské obce církve československé v Německém Brodě začátkem r. 1925*. Německý Brod 1925, s. 8.

²⁹³ LEIXNER, Josef: *Sbírka kostelních písní pro české bohoslužby*. Německý Brod, nedatováno (zřejmě 1921). JINDRA, Martin – SLADKOWSKI, Marcel (eds.): *Biografický slovník Církve československé husitské*. Praha 2020, s. 385.

²⁹⁴ Karel Němec je autorem mohutné oltářní fresky v Husově sboru, zachycující Jidášův polibek a Ježíšovo zatčení. Vytvořil též reliéf pro Husův pomník z roku 1915.

²⁹⁵ *Archiv NO CČSH Horažďovice*, Kronika NO CČS v Horažďovicích (nepaginováno).

²⁹⁶ Náboženská obec v Hradci Králové: První zvon zvonohry předán. *Český zápas*, 2010, č. 3, s. 3.

²⁹⁷ KLÁSEK, Štěpán: Zvony Jan Hus a Jan Amos Komenský pro hradeckou zvonohru. *Český zápas*, 2011, č. 14, s. 1.

²⁹⁸ BUTTA, Tomáš: *Příběhy padesáti zvonů. Promluvy ke vzniku královéhradecké zvonohry*. Praha 2020, s. 12–16.

HRADEC KRÁLOVÉ

Sbor kněze Ambrože
Královéhradecká diecéze
navrhl Josef Gočár
stavba realizována 1925–1927
novostavba

V jedné z nejvýznamnějších moderních sakrálních staveb CČSH byla od roku 2009, ve spolupráci se zvonařem Petrem Rudolfem Manouškem, budována unikátní koncertní zvonohra. Mezi celkem 50 odlitých zvonů (v ladění od c2 do d6)²⁹⁶ byly v dubnu 2011 slavnostně uvedeny také zvony se jmény dvou významných představitelů české reformace Jana Husa a Jana Amose Komenského.

Se jménem Jana Amose Komenského jsou spjata mnohá místa východních Čech, kde pobýval a kde se i loučil s vlastí při svém odchodu do exilu. A právě v této souvislosti je dobré připomenout, že oba zvony, které patří k největším, odlil český zvonař Petr Rudolf Manoušek v nizozemském Astenu, kde po zničení své zbraslavské zvonárny povodní našel útočiště a kde působí. Zvony k nám tedy přišly ze země, v níž Jan Amos Komenský skončil svou životní pouť a kde je pochován.²⁹⁷ Na zvonu Jana Amose Komenského je uveden text: „*Síla pravdy vyzbrojená světlem poznání je nepřemožitelná*“, který odkazuje na poznání Boha a jeho lásky bez lidské domýšlivosti.²⁹⁸

HRADEC NAD MORAVICÍ

Husova kaple
Olomoucká diecéze
autor návrhu neznámý
stavba realizována 1934–1935

V areálu kaple se nacházejí dva samostatně stojící pomníky. Pomník na jižní straně kaple upomíná

Husův sbor CČSH ve Dvoře Králové nad Labem – foto ÚAM CČSH.

JÍLOVÉ U PRAHY

Husův sbor

Pražská diecéze

navrhl Antonín Budil

stavba realizována 1934–1936

novostavba

V suterénu sboru se nachází Komenského síň, kde se pravidelně konají biblické hodiny. Čelní strany kněžiště dotvářejí dva sádrové basreliéfy s podobiznami *Jana Amose Komenského stojícího nad dítětem s otevřenou knihou* (vlevo) a *Cyrila a Metoděje*, které nahradily původní obrazy *Jana Amose Komenského* a *Mistra Jana Husa* od malíře Krániše,³⁰⁷ provedené podle vzorů z děl Václava Brožíka.³⁰⁸

KOLÍN

Husův sbor

Pražská diecéze

navrhl Vladimír Wallenfels

stavba realizována 1931–1932

novostavba

Východní stěnu kněžiště tvoří po celé délce polychromované okno s vitrážovým obrazem Krista, který měl být podle původního projektu doplněn ještě obrazy *Mistra Jana Husa* a *Jana Amose Komenského*.³⁰⁹ Díky peněžní sbírce věřících odlila v roce 1932 brněnská zvonařská dílna Rudolfa Manouška pro sbor dva zvony. Větší zvon (247 kg) byl opatřen Husovým reliéfem s nápisem: *Na paměť mučedníka Pravdy Boží Mistra Jana Husa věnuje náboženská obec církve československé v Kolíně roku 1932*. Druhý zvon (96 kg) nese reliéf Karla Farského s nápisem: *Na paměť zakladatele CČS, patriarchy Dra Karla Farského věnuje náboženská obec církve československé v Kolíně roku 1932*.³¹⁰ V roce 1933 se od téže zvonařské dílny podařilo zakoupit ještě třetí zvon (80 kg), nesoucí označení *J. A. Komenský* s nápisem: *Věnováno příslušníky CČS 1933*.

Pod správu kolínské náboženské obce patří i filiální Husův sbor v Týnci nad Labem. Na sborovou věž byly v roce 1933 zavěšeny dva zvony z dílny Rudolfa Manouška, pojmenované *M. Jan Hus* a *J. A. Komenský*.³¹¹

KUNČICE POD ONDŘEJNÍKEM

Husův sbor

Olomoucká diecéze

navrhl Josef Vysloužil

stavba realizována 1927–1928

novostavba

Bohatá dekorativní výmalba sboru se uplatňuje také v obdélném kněžišti s pěticí nástěnných fresek, které znázorňují postavy Panny Marie, Ježíše Krista, Mistra Jana Husa (na čelní stěně zleva), Jana Amose Komenského (severní stěna) a Jana Žižky (jižní stěna) v dekorativních rámech.³¹²

KVASICE

Husův sbor

Brněnská diecéze

navrhl František Vítek

stavba realizována 1928–1932

Interiér sboru byl před otevřením v roce 1932 vyzdoben malbami místního malíře Josefa Krasického. Na čelní stěnu za stolem Páně namaloval hlavu Ježíše Krista v září nad kalichem s lipovou ratolestí, na západní boční stěnu lodi *Mistra Jana Husa*, *Jana Žižku* a *T. G. Masaryka*. Na východní boční stěně lodi to byly postavy *Jana Amose Komenského*, *Jana Blahoslava*, *Jana Milíče z Kroměříže* a *Jeronýma Pražského*. Součástí vyobrazení *J. A. Komenského* byl nápis *DĚDITSTVÍ VÁM JINÉHO / NEZŮSTAVUJÍ KROMĚ TOHO JEDNOHO / POTŘEBNÉHO, ABYSTE SE BOHA BÁLI / A PŘÍKÁZÁNÍ JEHO OSTŘÍHALI, NA TOM / JEDINÉM VŠECKO ZÁLEŽÍ*.³¹³ Jak svědčí

³⁰⁷ Obrazy byly odstraněny na počátku padesátých let dvacátého století, kdy interiér sboru – pod dohledem architekta Františka Kubelky – procházel koncepční proměnou.

³⁰⁸ *Sbory Církve československé husitské – architektonické dědictví našich regionů*. Praha 2018, s. 152.

³⁰⁹ *Památník sboru Mistra Jana Husa v Kolíně*. Kolín 1932, s. 15. Vitráže českých reformátorů nebyly realizovány.

³¹⁰ *Památník sboru Mistra Jana Husa v Kolíně*, s. 16.

³¹¹ Oba zvony byly za druhé světové války zrekvírovány pro potřeby německého válečného hospodářství. ÚAM CČSH, f. Válečné škody CČS(H), k. 2, Kompenzace majetkové újmy za rekvizici zvonů – Kolín.

³¹² ÚAM CČSH, f. Složky náboženských obcí CČSH, k. 37, Kunčice pod Ondřejníkem. Malby *Jana Amose Komenského*... *Český zápas*, 2018, č. 21, s. 1.

³¹³ SLADKOWSKI, Marcel: *Kvasice. Příběh husitské farnosti*. Kvasice 2018, s. 65. Znění nápisu bylo snad inspirováno stejným nápisem na vítězném oblouku chrámu *Mistra Jana Husa* v Uherském Brodě.

Interiér Husova sboru v Jílovém u Prahy s původními obrazy J. Husa a J. A. Komenského – foto ÚAM CČSH.

J. A. Komenského to byla Jednota mládeže náboženské obce.³²⁹ U tohoto vyobrazení se pravděpodobně jedná o motiv Komenského loučení s vlastí.

OLOMOUC-ČERNOVÍR

Sbor Prokopa Velikého
Olomoucká diecéze
navrhl Jan Komrsk
stavba realizována 1938–1940
novostavba

Čelní stěna lodi nad kněžištěm je od počátku opatřena reliéfním citátem J. A. Komenského: ŽIV BUĎ, NÁRODE, POSVĚCENÝ V BOHU!³³⁰ Černovířský sbor je trvale filiálním k Husovu sboru v Olomouci, v jehož výzdobě se upomínka Komenského nenachází, uplatnila se však v čase výstavby sboru. Komenský je například vyobrazen (spolu s Janem Husem) na pamětním listu uloženém do základního kamene sboru při slavnosti 6. července 1925. Malíř Edmund Žižka pojal malbu na pergamenové listině jako alegorii, v níž Vlast v podobě ženské figury přijímá od Jana Husa kalich a Český národ (mužská figura) od Komenského knihu. Pisatelé v pamětním listu mimo jiné uvedli: „Pevně věříme, že láska Kristova, pravda Husova, zbožnost Komenského a statečnost Masarykova znovu v národě zvítězí.“ List pak zakončili zvoláním: „Živ buď, národe, posvěcený v Bohu, neumírej, muži Tvoji ať jsou bez počtu!“ Podobně byly pojaty i některé další pamětní listiny vložené do kamene.³³¹ Moravský biskup Josef Rostislav Stejskal zakončil svůj projev při slavnosti Komenského citátem (Živ buď, národe, posvěcený v Bohu) a následný poklep na kámen završil slovy: „V duchu Kristově, v pravdě Husově a myšlenkách Komenského vzkvětej naše církev.“³³² Při otevření dokončeného sboru 5. září 1926 pak byl Komenskému

věnován jeden z alegorických vozů, které ve slavnostním průvodu projely městem.³³³

OSTRAVA-KUNČIČKY

Husův sbor
Olomoucká diecéze
navrhl Otmar Pazourek
stavba realizována 1924

V interiéru sboru byly při otevření obrazy Mistra Jana Husa, Ježíše Krista a Jana Amose Komenského.³³⁴ Obrazy byly později, zřejmě někdy v letech 1951–1953, při úpravách interiéru sboru odstraněny a převezeny do sboru ve Vratimově. Samotný Husův sbor v Kunčičkách byl v roce 1984 prodán Křesťanskému sboru v Ostravě, který objekt pro své potřeby rozsáhle přestavěl.

OSTRAVA-POLANKA

Husův sbor
Olomoucká diecéze
navrhl Ludvík Hajduček
stavba realizována 1932–1933

Čelní stěna lodi sboru je vyzdobena nástěnnými malbami Václava Nováčka z Jistebníku z roku 1949. Východně od apsidy je vyobrazeno *Loučení J. A. Komenského s vlastí*, západně *Mistr Jan Hus na hranici*.³³⁵

OSTRAVA-RADVANICE

Husův sbor
Olomoucká diecéze
navrhl Josef Vysloužil
stavba realizována 1924–1925

³²⁹ Některé návrhy vitrážových oken nebyly realizovány, například s postavami Karla Farského nebo Cyrila a Metoděje. TOMÁŠ, Josef: *70 let Husova sboru v Nové Pace*. Nová Paka [2007], s. 22, 23, 49, 56, 57. Blahoslav. *Rodinný kalendář církve českomoravské*. Praha 1944, s. 84. ÚAM ČČSH, f. Pasportizace náboženských obcí, Nová Paka; f. Fotografie, Nová Paka.

³³⁰ KANÁK, Bohdan: *Olomouc. Husův sbor*. Velehrad 2007, s. 28, 31, 32. ÚAM ČČSH, f. Fotografie, Olomouc-Černovíř.

³³¹ Místní výbor církve pro Charvátý, Blatec, Kožušany, Čertotyje a Drahlav nechal na list vyobrazit T. G. Masaryka, Komenského, Jana Žižku a Jana Husa. URBAN, František: *Husův sbor v Olomouci*. Olomouc 1926, s. 19, 26. URBAN, František: *Jak jsme pracovali*. Olomouc 1948, s. 68 n.

³³² URBAN, František: *Husův sbor v Olomouci*. Olomouc 1926, s. 30. URBAN, František: *Jak jsme pracovali*. Olomouc 1948, s. 79.

³³³ Tamtéž, s. 98.

³³⁴ „Po krátkém proslovu br. biskupa Stibora vchází lid s nadšením do Husova sboru – zvědav při tom, jak vypadá vnitřek toho kacířského chrámu. Co vidí – všude ladící jednoduchost – jen přední část sboru okrášlena je třemi obrazy: Mistra Jana, Krista a Komenského.“ Slavnost otevření Husova sboru v Malých Kunčičkách. *Palcát*, 1924, č. 43, s. 3. *Sbory Církve československé husitské – architektonické dědictví našich regionů*. Praha 2018, s. 193.

³³⁵ *Sbory Církve československé husitské – architektonické dědictví našich regionů*. Praha 2018, s. 197. CHYTIL, Tomáš: *80 let Husova sboru v Ostravě-Svinově*. Ostrava-Svinov 2014, s. 32–33. *Pamětní almanach. 80. výročí otevření Husova sboru v Ostravě-Polance 6. 7. 1933 – 6. 7. 2013*. Ostrava-Polanka 2013, s. 4.

Sochy Petra Chelčického a Jana Amose Komenského na průčelí budovy ústředí Církve československé husitské v Praze 6 – Dejvicích od akad. sochaře J. V. Duška – foto ÚAM ČSH.

Sbor byl poškozen bombardováním 29. dubna 1945. Při poválečné obnově mezi roky 1945–1950 byl původně nezdobený interiér sboru doplněn nástěnnými obrysovými kresbami Jana Husa a Jana Amose Komenského podle návrhu akademického malíře a ostravského scénografa Jana Obšila, který se od 40. let věnoval také církevnímu umění, a to zejména v katolickém prostředí ve Slezsku.³⁴³ Jan Hus je namalován na jižní boční stěně lodi u rohu s čelní stěnou, J. A. Komenský naproti na severní boční stěně lodi. Nad jeho postavou byl nápis JAN A. KOMENSKÝ, pod postavou BŮH NEPROSPÍVÁ / SVOU MOUDROSTÍ / TĚM, KDO BOHA UŽÍTI / NEDOVĚDOU (z Komenského spisu Šťestí národa). Tyto nápisy (stejně jako nápisy po malbou J. Husa) byly odstraněny v roce 1970. V době realizace maleb byl také na čelní stěnu lodi nad kněžiště umístěn Komenského citát ŽIV BUĎ, NÁRODE, POSVĚCENÝ V BOHU!, který je dochován dodnes.³⁴⁴

PĚNČÍN

Sbor Cyrila a Metoděje
Brněnská diecéze
přestavba realizována 1954

Interiér sboru, který vznikl přestavbou stodoly,³⁴⁵ byl několikrát upravován, zejména podoba jeho čelní stěny. V roce 1973 byla čelní stěna iniciativou faráře Ladislava Bartoše vyzdobena trojdílnou freskou litovelského malíře Františka Flasara. Malba v centrální části zobrazuje Ježíše Krista Krále, na levé straně jsou postavy světců Prokopa, Václava a Ludmily, na pravé reformátorů Jana Husa, Jana Amose Komenského a Karla Farského.³⁴⁶

PRAHA-DEJVICE

Husův sbor, budova ústředí CČSH
Pražská diecéze
navrhl Jiří Stibral, Alois Zima

stavba realizována 1924–1928
novostavba

Budova ústředí CČSH, která původně plnila i funkci bohoslovecké kolej, byla koncipována jako jednotná stavba společně s Husovým sborem. Správní budova je řešena jako sedmipodlažní trojtrakt s podkrovím a dvěma podzemními podlažními. Nad zapuštěným vstupem se nachází lodžie, po jejíchž stranách jsou gotické baldachýny s pískovcovými sochami *Petra Chelčického* a *Jana Amose Komenského*.³⁴⁷ Autorem obou děl, která byla na průčelí budovy církevního ústředí instalována v roce 1927, je sochař Jan Vítězslav Dušek. Do suterénu byl vyprojektován přednáškový Komenského sál, který slouží rovněž jako zimní modlitebna. Sál byl v padesátých letech využíván tělocvičnou jednotou Slovan v Praze-Bubenci k pořádání loutkových představení. Po zrušení divadla prošel v roce 1962 renovací a sloužil výhradně pro potřeby farního úřadu, ústředí církve a Husovy československé bohoslovecké fakulty.³⁴⁸ Další rozsáhlá rekonstrukce proběhla v letech 2019–2022. V rámci umělecké úpravy interiéru byl odstraněn rozměrný reliéf J. A. Komenského s dětmi (patinovaná sádra) od Ladislava Nováka, poplatný umění socialistického realismu. Z reliéfu byly odstraněny postavy dětí („pionýrů“), podobiznu J. A. Komenského malíř Miloš Karel probarvil akrylovými barvami a dílo bylo znovu instalováno na své původní místo na levé boční stěně sálu.

V lapidáriu, které spravuje Ústřední archiv a muzeum CČSH, je zastoupeno několik děl tematicky spjatých s J. A. Komenským. Mezi významnější patří sádrové busty sochařů Josefa Kotyzy a Aloise Holuba. V majetku ústřední rady je též soška J. A. Komenského z patinované sádky od Jana Vítězslava Duška, která je zapůjčena náboženské obci Tábor. Člen výtvarného odboru Kulturní rady ČČS, malíř a sochař Ladislav Novák, v březnu 1951 zpracoval návrh hlíněné plakety *Komenského s dítětem*, která měla být udělována církevními pracovníky v oblasti duchovní péče o děti

³⁴³ *Sbory Církve československé husitské – architektonické dědictví našich regionů*. Praha 2018, s. 213. Stavba-Husova-sboru-v-Zabrehu.pdf (ccshostravazabreh.cz), staženo 1. 4. 2022.

³⁴⁴ ÚAM CČSH, f. Pasportizace náboženských obcí, Ostrava-Zábřeh; f. Fotografie, Ostrava-Zábřeh.

³⁴⁵ Putování po našich sborech. *Český zápas*, 1955, č. 6, s. 2.

³⁴⁶ ÚAM CČSH, f. Pasportizace náboženských obcí, Pěnčín; f. Fotografie, Pěnčín. SLADKOWSKI, Marcel (ed.): *Kdo žíznil, ať přistoupí...* Brno 2010, s. 47.

³⁴⁷ *Sbory Církve československé husitské – architektonické dědictví našich regionů*. Praha 2018, s. 221.

³⁴⁸ ÚAM CČSH, f. Složky náboženských obcí CČSH, k. 63, Praha-Dejvice.

Liturgický kalich s podobiznou J. A. Komenského užívaný v kostele sv. Václava Na Zderaze v Praze 2 – Novém Městě – ÚAM CČSH, foto Tomáš Novák.

ce 1942 celkem čtyři zvony od pražské firmy Arnošta Diepolda. Nejmenší z nich o váze 25 kg, který nesl označení *Patriarcha CČS dr. Karel Farský*, byl náboženské obci po podání žádosti a jejím kladném vyřízení ponechán. Tři větší zvony o celkové hmotnosti 193,50 kg převzal od náboženské obce 24. března 1942 magistrátní úřad a byly využity pro potřeby německého válečného hospodářství. Šlo o zvony *Mistr Jan Hus* (92 kg), *Jan Žižka* (55,5 kg) a *Jan Amos Komenský* (46 kg). Po sejmutí byly všechny zvony společně ofotografovány a jejich fotografie byly s podrobným popisem zaslány ústřední a pražské diecézní radě.³⁵⁷ Zvon *Jan Amos Komenský* doplňuje podobizna biskupa Jednoty bratrské a nápis: „*Živ buď, národe, posvěcený v Bohu. Neumírej!*“ V jubilejních letech si náboženská obec připomínala památku J. A. Komenského kupříkladu pořádáním akademií Jednoty mládeže.³⁵⁸

PRAHA-VINOHRADY

Husův sbor

Pražská diecéze

navrhl Karel Janák

stavba realizována 1929–1933

novostavba

V květnu 1933 byla vypsaná veřejná soutěž na figurální malby dokončovaného Husova sboru s pevným zadáním, jehož autorem byl teolog František Kovář.³⁵⁹ Přestože se soutěž setkala s nebývalým ohlasem a byla obelána 31 návrhy od 29 autorů, první cenu se porota (ve složení stavitel J. Rokos, malíř J. Zrzavý, architekt P. Janák, historik umění J. Pečírka, výtvarník F. Kysela a za církev F. Kovář, vinohradský farář A. Šimšík a předseda rady starších J. Veselý) rozhodla neudělit. Druhou cenu a zvýšenou odměnu 2 500 Kč obdržel návrh Richarda Wiesnera (*Modrá kostka*), třetí cena ve výši 2 000 Kč byla určena Vojtěchu Tittelbachovi

(*Kazatel*). Ocenění se dostalo ještě Marii Vořechové-Vejvodové (Čsl. církev A) a Aloisi Fišárkovi (*Štukové desky*).³⁶⁰ Soutěžní návrhy poté byly při příležitosti slavnostního otevření Husova sboru od 1. do 8. října 1933 veřejně vystaveny.³⁶¹

Rozhodnutí o výtvarném řešení liturgického prostoru se na několik měsíců zastavilo. Až začátkem roku 1934 rada starších oslovila konkrétního umělce ze svých řad, kterým byl sochař Jan Znoj, s nímž už krátce předtím vstoupil v jednání místní farář Arnošt Šimšík. Sochař v únoru 1934 zaslal radě starších podrobný návrh výtvarného řešení čelní stěny Husova sboru a zavázal se celou zakázku zhotovit za 27 500 Kč.³⁶² Vzhledem k omezenému rozpočtu zadavatele³⁶³ zvolil sochař k modelaci postav šamotovou pálenou hlínu. Pro levou stěnu umělec počítal s plastickým ztvárněním figur starozákonních proroků: *Mojžíš*, *Amos*, *Izajáš* a *Jeremjáš*. Střední stěnu hodlal osadit figurální kompozicí *Kázání Krista*, nesoucí svým pojetím myšlenku: „*Hledejte nejprve království Božího a spravedlnosti jeho, ostatní bude Vám přidáno*“. Na pravé stěně ztvárnil svědky víry, kteří měli zásadní vliv na formování české náboženské tradice: *Cyryla a Metoděje*, *Jana Husa*, *Jana Amose Komenského* a *Karla Farského*.³⁶⁴ Znojovo pojetí se nesetkalo s příznivým přijetím architekta Husova sboru Pavla Janáka, který své stanovisko podpořil odbornými posudky renomovaných umělců a teoretiků umění (K. Dvořáka, F. Kysely, J. Mařatky, V. V. Štecha a J. Pečírky).³⁶⁵ Ty rovněž jedním hlasem hovořily proti realizaci Znojova konvenčního návrhu, který nekorespondoval s duchem moderní architektury vinohradského sboru. Pro Znojovo plastické ztvárnění Janák nenalézal v liturgickém prostoru dostatek místa a světla. Účinnost reliéfních plastik mu připadala plochá a nepůsobivá.³⁶⁶

Přesto na konci roku 1934 rada starších J. Znoje informovala, že je srozuměna s jeho výtvarným i ideo-

³⁵⁷ JINDRA, Martin: *Sáhnout si do ran tohoto světa. Perzekuce a rezistence Církve československé (husitské) v letech 1938–1945*. Praha 2017, s. 281–282.

³⁵⁸ Zprávy – Nusle. *Český zápas*, 1942, č. 13, s. 103.

³⁵⁹ FRÝDL, David: *Hledejte nejprve království Božího a spravedlnosti jeho. Pamětní spis, vydaný u příležitosti 60. výročí otevření Husova sboru na Královských Vinohradech*. Praha 1993, s. 20.

³⁶⁰ *Archiv NO CČSH Praha-Vinohrady*, inv. č. A/14, Protokol z jednání soutěžní poroty z 8. 9. 1933.

³⁶¹ Části věřících byly oceněné návrhy přijímány s rozpaky.

³⁶² Umělec si nečinil nárok na honorář, počítal pouze s úhradou nákladů a materiálu.

³⁶³ Na výzdobu Husova sboru významně přispěl místní farář A. Šimšík (25 000 Kč) a ještě jedna donátorka z řad vinohradských věřících (16 500 Kč), která si přála zůstat v anonymitě.

³⁶⁴ *Archiv NO CČSH Praha-Vinohrady*, inv. č. A/10, Dopis J. Znoje adresovaný radě starších z 22. 2. 1934.

³⁶⁵ Tamtéž, Konvolut posudků z dubna až června 1934.

³⁶⁶ Tamtéž, Dopis P. Janáka adresovaný radě starších z 8. října 1934.

vým pojetím díla a nechává na sochařově zvážení, zda provede úpravy směřující k většímu vyniknutí centrální postavy Ježíše Krista,³⁶⁷ jak vyplynulo i z jednání poradní komise k posouzení návrhu plastické výzdoby Husova sboru.³⁶⁸

Odhalení první části reliéfní výzdoby (starozákonních proroků) připadlo na březen 1936. Na druhém figurálním reliéfu se svědky víry (620×320 cm) pracoval další dva roky.³⁶⁹ Jan Znoj sám řídil osazení plastik ve sboru. Inspirován antickými monumenty, rozhodl se pro jejich kolorování. Jako poslední byla v srpnu 1940 osazena centrální deska s monumentální sochou Ježíše Krista.

Postavu posledního biskupa Jednoty bratrské na pravé reliéfní desce umělec ztvárnil s malým děvčátkem, jehož tvář modeloval podle své dcery Jitky. V pozadí J. Znoj koncepci dotváří místem posledního odpočinku J. A. Komenského v Naardenu. Ke každé z postav je připojen text, v tomto případě: „*Odkazují tobě lepší a pilnější cvičení mládeže nežli bývalo*“. Postavě biskupa Jednoty bratrské se umělec věnoval i v roce 1941, kdy byl spolkem Komenský vyzván k provedení studie k 350. výročí jeho narozenin.³⁷⁰ Studii k plastice (provedenou uhlem) J. A. Komenského sochař prezentoval na své souborné výstavě v roce 1943.

Pro Jednotu mládeže na Královských Vinohradech navrhl architekt Miroslav Kouřil prapor, na jehož lícové straně ztvárnil na pozadí hvězdné oblohy Komenského spis *Didaktika velká*. Kompozici dotváří zobrazení zeměkoule a text: „*Vzděláním k svobodě Ducha*“.³⁷¹ Z Galerie hlavního města Prahy má náboženská obec zapůjčeny dva reliéfy (patinovaná sádra) reformátora a představitele Jednoty bratrské Jana Blahoslava: „*Jan Blahoslav vyvolen a vyslán*“ a „*Blahoslav se stal biskupem Jednoty bratrské*“. Jednotnou koncepci předsálí liturgického prostoru dotváří plastika *Jan Blahoslav* (patinovaná sádra, 52 cm), zapůjčená od téže instituce.³⁷²

PRAHA-VRŠOVICE

Husův sbor
Pražská diecéze
navrhl Karel Truksa
stavba realizována 1930
novostavba

Původní součástí interiéru vzdušného bohoslužebného sálu byla dekorativní stěna v zadní části vyvýšeného kněžiště, navržená Václavem Pešánem. Dřevěná stěna tvořící pozadí stolu Páně byla dekorována třemi pozlacenými reliéfy: uprostřed Ježíše Krista, vpravo Jana Husa a vlevo Jana Amose Komenského. Mezi nimi se nacházela symbolika Desatera Božích přikázání. Na horní široké římse s centrálně umístěným polychromovaným státním znakem, červeným kalichem a zlaceným dvojítm křížem, se nacházel zlacený nápis: „*Národ, který nechce rozumětí svému dobrému, ten padne*.“ Ideově přeplněnou stěnu v dolní části doplňovala dvě zlacená husitská slunce.³⁷³ Z rozhodnutí církevní umělecké komise v čele s architektem Emilem Rabensteinem byla stěna v roce 1950 nahrazena prostým modřínovým křížem.

Dne 5. října 1930 se ve Vršovicích konalo slavnostní zavěšení čtyř zvonů ulitých v brněnské dílně Rudolfa Manouška. Největší zvon nesl označení *Mistr Jan Hus*, prostřední *Jan Amos Komenský* (350 kg) a nejmenší *Patriarcha dr. Karel Farský*.³⁷⁴ K nim byl darem získán 53 kg vážící zvon (tzv. umíráček) *Růžena*, který jediný zůstal součástí sboru po válečné rekvizici v roce 1942.³⁷⁵

PRAHA-ZBRASLAV

Husův sbor
Pražská diecéze
navrhl Stanislav Vachata
stavba realizována 1935–1939
novostavba

³⁶⁷ Tamtéž, Dopis rady starších adresovaný J. Znojovi z 21. 12. 1934.

³⁶⁸ Architekt Pavel Janák do poradní komise doporučil znovu svého spolupracovníka F. Kyselu a J. Pečírku. Za církev byli jmenováni patriarcha G. A. Procházka, teolog F. Kovář a architekt L. Čapek. Z okruhu J. Znoje v komisi zasedali sochař R. Březa a literární a výtvarný kritik A. Veselý.

³⁶⁹ KOTÍK, Vladimír: *Jan Znoj 1905–1950*. Kyjov 2005, s. 10.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 16.

³⁷¹ *Památník k otevření Husova sboru Církve československé. Království Božímu blíž!* Praha 1933, s. 15.

³⁷² MIKULECKÁ, Milena (ed.): *František Bílek v Církvi československé husitské*, Praha 2000, s. 102–105.

³⁷³ ÚAM ČČSH, f. Sbírka rukopisů, inv. č. 1694, Vývoj NO ČČS v Praze-Vršovicích 1920–1945.

³⁷⁴ Z našeho díla – Vršovice. *Český zápas*, 1930, č. 42, s. 372.

³⁷⁵ ÚAM ČČSH, f. Válečné škody ČČS(H), k. 2, Kompenzace majetkové újmy za rekvizici zvonů – Praha-Vršovice.

Původní interiér Husova sboru v Praze – Zbraslavi s obrazy Jana Husa a J. A. Komenského od akad. malíře Miloslava Dvořáka – foto ÚAM CČSH.

Odhalení pamětní desky na domě č. 201 v Uherském Brodě v červnu v roce 1920 odkazuje na jeho rodiště – foto ÚAM ČČSH.

Bohoslužebný stůl u pomníku J. A. Komenského v Uherském Brodě, kde se konala mše Církve československé v březnu v roce 1920 – foto ÚAM ČČSH.

Obráz Komenský se loučí s vlastí od malíře Josefa Kočici a pamětní deska v interiéru kostela Mistra Jana Husa v Uher-
ském Brodě – foto Oldřich Nováček, ÚAM ČČSH.

Původní obrazová výzdoba v interiéru Husova sboru ve Vodňanech – foto ÚAM CČSH.

ČESKÝ MISÁL

SEŠIT VI.

PODZIM 1920

VYDÁNO PÉČÍ KLUBU REFORMNÍHO DUCHOVENSTVA.

Bohoslužebná památka Jana Amose Komenského v Českém misále a Bohoslužebné knize Církve československé

Pavel Kolář

Několik let po skončení Velké války vzpomíná T. G. Masaryk ve *Světové revoluci*, své autobiografické zprávě o exilové činnosti v letech 1914–1918, jak mocně na něj zapůsobila v prvních měsících války při druhé cestě do Holandska „památka Komenského, oživená jeho hrobem na holandské půdě“.⁴³⁸ Spolu s *Biblí kralickou* s sebou vozil „na cestě kolem světa“ také Komenského *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské*, jehož „prorocství“ o návratu vlády věcí zpět do rukou českého lidu v Masarykovi zaplašilo „zbytky pochybností a váhavosti“ ve věci oprávněnosti programu boje za politickou samostatnost.⁴³⁹ Nejspíše i proto citací téhož místa z *Kšaftu* zahájil 22. prosince 1918 své první prezidentské poselství k Národnímu shromáždění v již samostatné Československé republice.⁴⁴⁰

Způsob, jakým se Masaryk ve svých politických pamětech vztahuje k osobě, činnosti i literárnímu dílu J. A. Komenského, reprezentuje nejen jeho filosofii českých dějin,⁴⁴¹ ale také typ vztahu k minulosti, který je předmětem zájmu současných paměťových studií.⁴⁴² Jejich metodologii i tematickou šíři uplatnil autorský tým vedený Lenkou Řezníkovou v monografii věnované „analýze způsobů zpřítomňování a významňování“ a modelům „historických reprezentací“ právě osobnosti, života a díla J. A. Komenského.⁴⁴³ Komenský je v ní pojat jako významné multinacionální a transnacionální místo paměti⁴⁴⁴ či symbolické centrum⁴⁴⁵ různorodých kultur vzpomínání, tj. kulturně paměťových praxí mnemonických společenství.⁴⁴⁶ Jedním z typů společenství, která J. A. Komenskému

⁴³⁸ MASARYK, Tomáš G.: *Světová revoluce*. Praha 1925, s. 17.

⁴³⁹ Ibid.

⁴⁴⁰ TÝŽ: *Cesta demokracie*, sv. 1. Praha 1939, s. 11. Srov. KOMENSKÝ, Jan A.: *Kšaft umírající matky Jednoty Českobratrské*. Praha 1920, s. 23.

⁴⁴¹ Mimo jiných např. HAVELKA, Miloš: *Dějiny a smysl: Obsahy, akcenty a posuny „české otázky“ 1895–1989*. Praha 2001, s. 70–123; ČAPKOVÁ, Dagmar: Masaryk a Komenský. In: *Masarykův sborník VIII*. Praha 1993, s. 11–22; OPAT, Jaroslav: *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: Česká otázka včera a dnes*. Praha 2003, s. 15–255, zejména shrnutí chicagské série přednášek z roku 1902, s. 183–188.

⁴⁴² Pro základní historický, metodologický a tematický přehled viz ERL, Astrid, NÜNNING, Ansgar (eds.): *Cultural Memory Studies*. Berlin, New York 2008, a MASLOWSKI, Nicolas, ŠUBRT, Jiří: *Kolektivní paměť: K teoretickým otázkám*. Praha 2014.

⁴⁴³ ŘEZŇÍKOVÁ, Lenka a kol.: *Figurace paměti: J. A. Komenský v kulturách vzpomínání 19. a 20. století*. Praha 2014, s. 15.

⁴⁴⁴ Srov. NORA, Pierre: Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations* 1989, 26, s. 7–24, DOI: 10.2307/2928520.

⁴⁴⁵ Srov. HAVELKA, M.: *Dějiny*, s. 6–43; TÝŽ: Poznání – paměť – identita a několik obecnějších úvah. *Dějiny – teorie – kritika*, 2007, 2, s. 256–268, dostupné z: <https://dejinyteoriekritika.cz/Modules/ViewDocument.aspx?Did=140>.

⁴⁴⁶ ŘEZŇÍKOVÁ, L.: *Figurace*, s. 19–24; ke konceptu mnemonického společenství viz také KANSTEINER, Wulf: Finding meaning in memory: a methodological critique of collective memory studies. *History and Theory* 2002, 41, s. 179–197.

ve svých mnemonických praxích přiznala polyvalentní roli, byla společenství konfesní.⁴⁴⁷

Mezi tato konfesní společenství je třeba zařadit i Církev československou, jejíž zakladatelé recipovali Masarykovu filosofii českých dějin s akcentem na její náboženskou interpretaci (česká otázka je otázka náboženská). Výrazem této recepce se stala specifická kultura vzpomínání, ve které J. A. Komenský nabyl významného postavení. Jejím základním médiem bylo liturgické slavení svátků, které tvořily jádro *propria de sanctis* nově vzniklého konfesního společenství.⁴⁴⁸ Jeho součástí byla od počátku také Památka J. A. Komenského. Analýze a interpretaci liturgických formulářů připravených pro její observanci ve dvou základních liturgických pramenech Církve československé je věnován tento příspěvek.

Dokončit českou reformaci⁴⁴⁹

Dějinným předpokladem vzniku Církve československé (ČČS) 8. ledna 1920 byly události 28. října 1918 a dní následujících, které s sebou přinesly novou politickou i kulturní svobodu.⁴⁵⁰ V textu *Provolání k národu československému* z 10. ledna 1920 je politické a kulturní osvobození přijato jako výzva k osvobození duchovnímu, založenému na Husově vybidnutí „Pravdy každému přejte“. Autoři *Provolání* se vědomě hlásí k Masarykově filosofii českých dějin a tzv. českou otázku považují za otázku bytostně náboženskou. V intencích Masarykovy náboženské filosofie

ji vyjadřuje především princip náboženské svobody, tj. svobody svědomí a náboženského přesvědčení.⁴⁵¹ Liberální zásada svobody svědomí a náboženského přesvědčení není pochopena výhradně v negativním smyslu jako svoboda od útlaku a přinucení, ale rovněž kladně jako podmínka svobodného přijetí a rozvíjení původní křesťanské kultury, reprezentované v českých dějinách soluňskými bratry, Janem Husem a Českými bratry. *Provolání* je zakončeno odkazem ke kanonizovanému výroku z Komenského *Kšaftu* o navrácení vlády do rukou českého lidu a až patetickou výzvou, která ve svobodném svědomí jednotlivce před Bohem spatřuje dovršení i poslední záruku nabyté politické svobody a státní svrchovanosti československého národa.⁴⁵² Karel Farský, spoluzakladatel a první patriarcha ČČS, v témže roce začlenil *Provolání* do širšího dobového i historického kontextu ve svém kratším polemickém a apologetickém textu *Z pode jha*.⁴⁵³ V něm není národ pojímán jen jako jednota rasová, biologická, nýbrž především jako jednota psychická, ideová, duchovní. Je živým, mezigeneračním společenstvím lidí, kteří v dějinách zápasili a stále zápasí o uskutečnění určitých ideálů a svobody.⁴⁵⁴ Farský tak hovoří o „duši národa československého“, která revolučními událostmi podzimu roku 1918 vstoupila plně do reality dějin skrze svou novou státnost.⁴⁵⁵ Spolu s řešením otázek hospodářských, sociálních a kulturně-vzdělávacích patří k realizaci státnosti rovněž otázka náboženská. Ta je Farskému ve shodě s *Provoláním* zápasem o svobodu svědomí ve věci osobního

⁴⁴⁷ HORSKÝ, Jan, ŘEZŇKOVÁ, Lenka: Komenský a konfesní diskurzy. In: ŘEZŇKOVÁ: *Figurace*, s. 89–121, kteří se zaměřili na mnemonické praxe potolerančního evangelického prostředí a Českobratrské církve evangelické.

⁴⁴⁸ O mnemonickém významu rituální praxe viz CONNERTON, Paul: *How societies remember*. Cambridge 1989.

⁴⁴⁹ Tato část příspěvku je mírně upravenou partií starší studie KOLÁŘ, Pavel: Bohoslužebný svátek Dne české svobody v *Českém misálu*. In: HLAVÁČEK, Petr et al.: *O felix Bohemia!: studie k dějinám české reformace*. Praha 2013, s. 296–315.

⁴⁵⁰ KUČERA, Zdeněk: Nábožensko-kulturní program ČSR 1918. In: TÝŽ: *Náboženská témata včera a dnes*. Praha, Hradec Králové 2003, s. 42–49.

⁴⁵¹ Srov. *Provolání k národu československému*. In: HNÍK, František M.: *Za lepší církví: Duševpytná studie o příčinách přestupů do církve československé*. Praha 1930, s. 231n: „Nadešla opět po staletích doba, kdy může česká duše přikročiti k rozhodnutí odvěkého rozporu svého nitra: Být nábožensky svobodnou a zbožnou po svém svědomí, nebo sloužiti Bohu podle zákonů neuznávané světovlády cizí, která ztotožňuje náboženství se svou panstvihotivostí a sebe s Bohem... V důsledku toho přijato, že stěžejní zásadou církve československé jest svoboda svědomí a náboženského přesvědčení jednoho každého tak, aby se nikomu nesmělo z jeho dobrého přesvědčení nic bráti ani vnucovati.“ Srov. SPISAR, Alois: *Ideový vývoj církve československé*. Praha 1936, s. 89–113.

⁴⁵² Srov. HNÍK, F. M.: *Za lepší církví*, s. 232: „Národe československý! Uskutečňujice proroctví velikého biskupa Jana Amose Komenského, že „vláda věcí Tvých vrátí se Ti opět v ruce Tvé“, skládáme v těchto velikých dnech Tvého osvobození do Tvého rozhodnutí i svobodu Tvého svědomí, v přesvědčení, že nebude svobodného národa československého, nebude svobodné republiky Československé, nebude-li svobodného svědomí jedincova před Bohem.“

⁴⁵³ FARSKÝ, Karel: *Z pode jha: Vznik církve československé*. Praha 1920.

⁴⁵⁴ HNÍK, F. M.: *Za lepší církví*, s. 19.

⁴⁵⁵ Srov. FARSKÝ, K.: *Z pode jha*, 3n: „Národ československý žil až dosud jaksi pouze duševně, nevtěleně, bez organismu hmotného, jímž jest národu útvar samostatní. Přirozeno, že duchovní život národa, vtělený ve vlastní stát, musí nabývati nových zřetelnějších forem, v kterých dosud projevit se nemohl a nesměl, forem, které však dány jsou jeho vývojem kulturním, které odpovídají duši národa a všemu tomu, co do ní uložili jeho silní pracovníci a stateční bojovníci, nadšení myslitelé i bolestiplní trpitelé. Tuto duši národa československého plně vtěliti ve stát československý, toť naším úkolem v přítomné době.“

Písně se vztahem k J. A. Komenskému ve zpěvnících CČSH

Zdeněk Kovalčík

Píseň je významnou součástí života člověka, a to doslova od kolébky po hrob. Svědčí o tom existence nepřeborného množství písní lidových s velkou tematickou šíří, ale i dalších písní umělých, komponovaných na básnické texty různých stylů a žánrů. Významnou složku písňového bohatství tvoří písně duchovní, které jsou pořádány a vydávány ve zpěvnících křesťanských církví, tradičně označovaných názvem kancionály. Kancionál (cantio – píseň) – církevní zpěvník je souborem písní duchovních pro křesťanskou bohoslužbu. Vedle Písma svatého je to „základní vzdělávací kámen života víry každého, kdo v církvi následuje Pána Ježíše Krista“.⁴⁸³ Patriarcha Tomáš Butta charakterizuje zpěvník církve těmito slovy: „Zpěvník je významnou liturgickou knihou obce pro její pravidelnou i příležitostnou bohoslužbu, ale je také příručkou pro osobní spirituální život věřících. Jeho obsahem jsou především duchovní písně, avšak jeho součástí je stručné vyjádření učení církve, text a průběh Liturgie, modlitby společné a soukromé. Duchovní písně ve své nepřeborné bohatosti obsažené v kancionálech různých církví a shromážděné i v tomto Zpěvníku nás spojují s minulými generacemi věřících v pozoruhodné pestré

rozmanitosti ekumenického spektra.“⁴⁸⁴

V souvislosti s připomenutím si 430. výročí narození Jana Amose Komenského (28. 3. 1592, jiho-východní Morava Uherský Brod, Nivnice, Komňa? – 15. 11. 1670, Amsterdam) – kazatele a biskupa Jednoty bratrské, pedagoga, filosofa, myslitele a autora kancionálu vydaného v Amsterdamu r. 1659, chceme si povšimnout jeho písňové tvorby, která je také zastoupena ve Zpěvnících Církve československé husitské (dále jen CČSH), a to jak v prvním oficiálním Zpěvníku Církve československé (dále jen CČS), který sestavil a v r. 1922 vydal Dr. Karel Farský (1880–1927), dále ve Zpěvníku CČS uspořádaném v r. 1957 Zdeňkem Trtíkem (1914–1984) s kolektivem spoluautorů a konečně v r. 1994 vydaném *Dodatku ke Zpěvníku CČSH*, který k tisku připravili Juraj Pospíšil (1931–2007) a Zdeněk Svoboda (1927–2021). V předmluvě k Základům víry CČSH se uvádí: „Základní nepominutelnou tradicí bohosloví Církve československé husitské je velké a malé krédo CČSH, Učení z r. 1931, Liturgie Karla Farského, obřadní příručka Karla Farského, Zpěvník Církve československé a sněmovní věroučné a sociálně etické rezoluce.“⁴⁸⁵

⁴⁸³ ŠTĚPÁNEK, Vratislav: Předmluva k vydání Zpěvníku CČSH. In: *Zpěvník CČSH*, Praha 1995, s. 5.

⁴⁸⁴ BUTTA, Tomáš: Předmluva k vydání Zpěvníku v liturgickém roce 2014–2015. In: *Zpěvník CČSH*, Praha 2015, s. 5.

⁴⁸⁵ *Základy víry Církve československé husitské se stručným komentářem*. Z předmluvy z r. 1957, Praha 2014, s. 6, předmluvy k 1. vydání z r. 1958.

Zpěv duchovních písní má v životě církve své nezapustitelné místo, plní řadu funkcí, z nichž uvádíme:

- estetická, která se pojí s funkcí emocionální – melodie je libozvučná, jedinec si uvědomuje těsnou vazbu slova na melodii, jež básnické slovo umocňuje, píseň je zdrojem estetického zážitku, má velký význam pro citové prožívání každého člověka, vnáší radost a naději, stává se součástí modlitebního života osobního i společenství shromážděné obce, doprovází významné okamžiky člověka při svátostných (např. svátost křtu, svátost manželství) i nesyvátostných obřadech (smuteční rozloučení),
- socializační – jedinec se stává při zpěvu aktivním účastníkem křesťanského shromáždění, když připojuje hlas k hlasu dalších zúčastněných, uvědomuje si pak své místo a poslání v minijednotce církve – náboženské obci, společný zpěv přispívá k pocitu jednoty shromáždění, které společně oslavuje Boha v Ježíši Kristu v posvěcení Duchem sv., zpěv v soukromém i sborovém životě prohlubuje víru i důvěru v Boží zaslíbení,
- teologicko-naučná – duchovní písně jsou zdrojem poznání Božího stvořitelského díla a dějin spásy, písně jsou určeny k jednotlivým úsekům církevního roku, v nichž může věřící poznávat životní dráhu Ježíše Krista i odkaz jeho svědků, řada písní jsou zhudebněnými modlitbami – zde uvádíme v protestantských kruzích oblíbené zpívané žalmové texty – či mají vazby na biblické události jak Starého, tak Nového zákona. Písně pro křesťanská shromáždění bývají vybírány i s ohledem na dané texty biblických čtení a jejich zvěstování. Důležitou součástí v kancionálech jsou uváděné hymnologické údaje, které přinášejí informace o autorech textů i melodií, příp. i o době vzniku písní.

Raně křesťanské obce svá shromáždění doprovázely zpěvem v tradici synagogálního zpěvu v podobě kantiláčního (recitativního) přednesu čtení a modliteb a zpěvů žalmů.⁴⁸⁶ Listy apoštola Pavla vybízejí ke zpěvu a k společným chválám (Ef 5,19, Ko 3,16). Některé texty Nového zákona mají hymnologickou povahu

(např. J 1,1–18, Ef 1,4–14, Fp 2,6–11). Zejména žalmy byly vpravdě kancionálem mladých křesťanských společenství.⁴⁸⁷ Po konstantinovském období se rozvíjel responzoriální zpěv i zpěv antifon při reprodukci žalmů. Zde je třeba připomenout odkaz milánského biskupa Ambrože (kol. 338–397). Dále pak vznikají další zpěvy – hymny a sekvence.⁴⁸⁸ Oficiálním zpěvem církve se pak stává gregoriánský chorál, který je spjat s papežem Řehořem I. (590–604).⁴⁸⁹ Je syntézou tradic: řecké hudební teorie, židovské psalmodie a písně lidové rozšířené tehdy na Apeninském poloostrově. Zpěv při mších a hodinkách provozovali kněží, klerici i zřizované scholy cantorum. Alois Adam ve své monografii uvádí, že „česká lidová duchovní píseň má tradici bohatší než píseň německá“.⁴⁹⁰ Dokladem jsou duchovní písně, jež vešly do širokého povědomí a ve své době plnily úlohu národních hymen. Jednak je to píseň „Hospodine, pomiluj ny“, jejíž text obsahuje jak prvky církevně slovanské, tak už i staročeské. Píseň je datována do 10. stol. a v minulosti bylo její autorství mylně připisováno biskupu Vojtěchovi. Píseň byla vřazena do Farského *Zpěvníku* (č. 14) s upraveným názvem „Hospodine, pomiluj nás“, závěrečné historizující zvolání Krleš! bylo nahrazeno církevně slovanským Gospodi, pomiluj. Farský píseň nadepsal „Staročeská rázu řeckého“. Ve vydání *Zpěvníku* z r. 1957 je rovněž vřazena píseň „Hospodine, pomiluj nás“ (č. 159), text byl Zdeňkem Trtíkem převeden do současného jazyka, ale zachovává závěrečnou Farského aklamaci Gospodi, pomiluj. Druhou písní je „Svatováclavský chorál“ z přelomu 12. a 13. stol., který v původní staročeské verzi měl pět slok, s velkou oblibou byl vřazován ke kázáním Jana Husa v Betlémské kapli, byl zpíván husity i později utrakvisty. Chorál byl později jezuitou Václavem Matějem Šteyrem (1630–1692) ve vydání *Kancionálu českého* z r. 1683 melodicky upraven a obsahuje 8 slok. Druhá sloka oslavuje knížete Václava jako dědice české země, sedmá sloka v aklamacích adoruje světce – patrony české země. Farský zařadil do svého *Zpěvníku* Svatováclavský chorál (č. 9) ze znění podle Šteyera, uvádí jen první dvě sloky a poslední sloku oslavující Boha v Trojici. Do Trtíkova *Zpěvníku*

⁴⁸⁶ ADAM, Adolf: *Liturgika – křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha 2001, s. 112–113.

⁴⁸⁷ Tamtéž, s. 113.

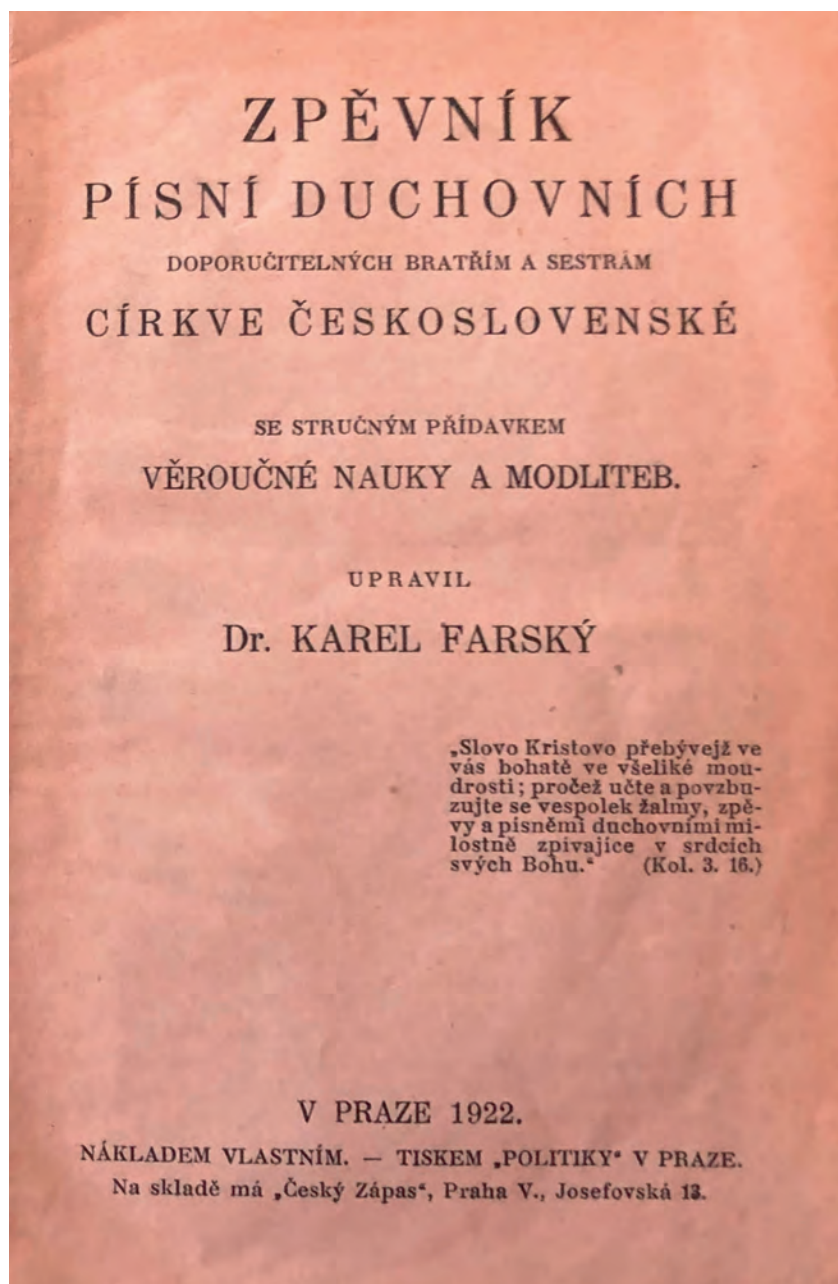
⁴⁸⁸ Tamtéž, s. 114.

⁴⁸⁹ Tamtéž, s. 114.

⁴⁹⁰ Tamtéž, s. 118.

svědectví o bohatství české duchovní písně i syntéze tradic duchovního zpěvu jako takového. Je tedy možno závěrem uvést, že Církev československá husitská naplnila a naplňuje to, co je uvedeno v její preambuli – návaznost na významné duchovní tradice – tedy i tradici českobratrskou. O tom svědčí i zjevné stopy úcty společenství k odkazu J. A. Komenského, které

jsou patrné v pojmenování některých sborů církve jeho jménem, v nichž nacházíme umělecké artefakty zobrazující Komenského, ale také její *Zpěvník* písní duchovních, v němž jsou uváděny písně z různých historických údobí a tradic – včetně tradice bratrské s ukázkami písnového bohatství tvorby Jana Amose Komenského.

Zpěvník písní duchovních Církve československé z roku 1922 – foto ÚAM ČČSH.

Irénické myšlení J. A. Komenského

Tomáš Novák

Irénismus

Pojem irénický s významem hlásající mír, mírový, smírný, smiřovací, smírčí, odvozený od řeckého *ei-réné* (εἰρήνη) a *irenicus* z církevní latiny, je používán v různých jazycích, ovšem není příliš frekventovaný ani všeobecně známý. V moderních jazycích se ujal tak napůl a poměrně pozdě. Kupříkladu nizozemština jej přijala do svého slovníku až v roce 1824, údajně z francouzštiny,⁵¹² přičemž francouzský etymologický slovník mluví o přijetí až v roce 1867.⁵¹³

Vedle slova irénický máme ještě novější odvozená slova irénismus, irénologie a další:

Výraz irénismus (*irenismus*) ve smyslu úsilí o mír, klid, nenásilnost, smíření, je ve francouzštině doložen až v roce 1962, přitom je tento termín použit například v roce 1950 v encyklice Pia XII *Humani generis*. Oproti tomu *Příruční slovník jazyka českého* (1935–1937) již heslo *irenismus* – „hlásání míru, sna-

žení o (s)mír“ uvádí. Ve *Slovníku jazyka českého* Františka Trávníčka z roku 1952 vidíme také pojem *irenista* (nyní *irénista* – hlasatel irénismu). Odtud pak další přídatné jméno: *irénistický*.⁵¹⁴

Irénologie – nauka nebo věda o míru je v češtině pojem neznámý,⁵¹⁵ stejně jako pojem *polemologie* – nauka o konfliktu a o válce.⁵¹⁶

K pojmu irénický se vztahuje další historický termín „irénik“ – smírce, smiřovatel. Na tento navazuje také používaný termín *irénicismus*.

Dalším termínem je *irénika* (*irenika*). *Masarykův slovník naučný* zná heslo „irénika“ ve významu: „Umění usmiřovati (zejména náboženské spory), též nauka o tom“.⁵¹⁷ V *Českém slovníku bohovědném* je to „nauka o smírném projednávání sporných názorů“. Ve starším Riegrově *Slovníku naučném* (1865) je tento termín spjat se smírem náboženským: „Učení smírné, jmenovitě takové, které o mír mezi rozličnými věrami a přívrženci jejich se zasazuje“.⁵¹⁸

⁵¹² Cf. VEEN, P. A. F. van – SIJS, N. van der: *Etymologisch woordenboek. De herkomst van onze woorden*. Utrecht/Antwerpen 1997.

⁵¹³ Cf. DUBOIS, Jean – MITTERAND, Henri, DAUZAT, Albert: *Dictionnaire étymologique et historique du français*. Paris 2006.

⁵¹⁴ Cf. KRAUS, Jiří (red.): *Nový akademický slovník cizích slov. A–Ž*. Praha 2005, s. 365.

⁵¹⁵ Cf. PETRÁČKOVÁ, Věra – KRAUS, Jiří: *Akademický slovník cizích slov*. Praha 1995.

⁵¹⁶ Cf. Tamtéž.

⁵¹⁷ *Masarykův slovník naučný*, díl III., Praha 1923.

⁵¹⁸ Cf. BEČKOVÁ, Marta – MÜLLER, Hans-Joachim: *Irenik als Kommunikationsreform: das Colloquium charitativum von Thorn 1645*. In: *Studia Comeniana et historica*, 2008, s. 165–166.

Jan Amos Komenský (1592–1670) tyto termíny přinejmenším v latině sám používal a sám je označován jako irénik. I mezi těmi, kteří se snaží o usmíření, jsou spory. Odtud titul jeho polemického spisu *De irenico irenicorum admonitio* (*Napomenutí o smíření iréniků*), napsaného 1659 a vydaného 1660 v Amsterdamu,⁵¹⁹ ve kterém kriticky reagoval na anonymně vydaný spis *Irenicum irenicorum – Smíření iréniků* (1658)⁵²⁰ Daniela Zwickerera (1612–1678), polského bratra, mluvčího sociniánů v Nizozemí.

Irénické myšlení, irénismus apod. má tedy v křesťanském kulturním prostředí, kde tyto pojmy vznikly, dva aspekty: smíření rozdělených církví (náboženský irénismus)⁵²¹ a smíření znesvářených národů. Samozřejmě ideologické usmíření a usmíření národů spolu souvisí. Dnešní pojem ekumenismus, který termín irénismus více méně nahradil v aspektu smíření církví, usiluje o porozumění mezi církvemi, k rozumovému smířování rozdílných nauk má ovšem daleko. Termín irénismus se stal v obou aspektech spíše historickým podobně jako modernismus, ovšem ne zcela.

Některé z Komenského spisů jsou označovány jako irénické - smírné, mohou být irénické tématem, ale také metodou, oproti spisům polemickým.

Irénici (a irénisté)

Jako hlavní představitelé historického irénismu jsou uváděni Erasmus Rotterdamský (1466–1536)⁵²² a Gottfried Wilhelm von Leibniz (1646–1716). Z těch méně známých jsou jmenováni: reformovaný teolog Johannes a Lasco (1499–1560), humanista a teolog

Andrzej Frycz Modrzewski (1503–1572),⁵²³ vlámský humanista Georgius Cassander (1513–1566),⁵²⁴ reformovaný teolog François du Jon (1545–1602),⁵²⁵ reformovaný teolog David Pareus (1548–1622), arminíánský právník a filosof Hugo Grotius (1583–1645),⁵²⁶ luterský teolog Georg Calixt (1586–1656), reformovaný, později katolický teolog Théophile Brachet de La Milletière (1588–1665), hugenot Moses Amyraut (1596–1664) a skotský kalvinistický kazatel John Dury – Johannes Dureus (1596–1680). Zajímavým jménem mezi iréniky je také Isaac Newton (1643–1727), tajný unitář, se svým nepublikovaným spisem *Irenicum, or Ecclesiastical Polyty tending to Peace*.⁵²⁷

Komenský ke smíření ve vybraných textech

Ve svém příspěvku chci předložit chronologický vývoj Komenského výroků k irénické tematice, se zaměřením na smír společenský a vizi trvalého světového míru, a tento vývoj proložit několika málo událostmi z jeho života. Zmiňuji pouze ty jeho spisy, které využívám k citaci.

Hned ze začátku bych chtěl říci, že Komenský se svými irénickými myšlenkami může být inspirativním vzorem přesvědčeným pacifistům, ovšem sám pacifistou v moderním smyslu slova nebyl. Hledal cesty ke smíření, ve kterých ovšem neměla být jednoduše obětována pravda, spravedlnost a svoboda. Hledal cesty k ideálnějšímu až ideálnímu stavu a k onomu cíli mohly vést i vojenské úspěchy. Komenský tak skutečně vkládal své naděje i do mnohých vojevůdců a řady bitev.

⁵¹⁷ Masarykův slovník naučný, díl III., Praha 1923.

⁵¹⁸ Cf. BEČKOVÁ, Marta – MÜLLER, Hans-Joachim: Irenik als Kommunikationsreform: das Colloquium charitativum von Thorn 1645. In: *Studia Comeniana et historica*, 2008, s. 165–166.

⁵¹⁹ *De irenico irenicorum, hoc est Conditionibus pacis a Socini secta reliquo Christiano orbi oblatis ad omnes Christianos facta admonitio a Johan-Amos Comenio* <https://lib.ugent.be/europeana/9000000077763?pg=PP9>

⁵²⁰ *Irenicum irenicorum, seu Reconciliatoris Christianorum hodiernorum norma triplex* (*Smír smírů, čili usmíření nynějších křesťanů pravidlo trojnásobné*).

⁵²¹ Protestantiskému irénismu se věnoval Leidenský teolog POSTHUMUS MEYJES, G. H. M.: Protestants irenisme in de 16de en eerste helft van de 17de eeuw. In: *NTT*, 1982, s. 205–222.

⁵²² Cf. *Querela pacis* (*Žalozpěv míru*) – ROTTERDAMUS, Erasmus D.: Žalozpěv míru. In: *Erasmus D. Rotterdamus. Hlasatel humanistických a mírových myšlenek*. Praha 1958, s. 64–69, 78–79, 82–83.

⁵²³ Cf.: MODRZEWSKI, Andrzej Frycz: *De bello*. In: *Andreae Fricii Modreuij Commentariorum de Republica emendanda*. Basileae 1559.

⁵²⁴ Cf.: CASSANDER, Georgius: *Consultatio de articulis religionis inter Catholicos et Protestantos controversis consultatio*. Keulen 1577 – Leiden, 1608.

⁵²⁵ Cf. JUNIUS, Franciscus: *Eirenicum de pace ecclesiae catholicae*. Leiden 1593. JONGE, C. de: *De irenische ecclesiologie van Franciscus Junius (1545–1602)*. Nieuwkoop 1980.

⁵²⁶ GROTIUS, Hugo: *Via ad pacem ecclesiasticam* (*Cesta k církevnímu míru*). 1642. RABBIE, Edwin: Het irenisme van Hugo de Groot. *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde*, 1993, s. 56–69.

⁵²⁷ <https://www.newtonproject.ox.ac.uk/view/texts/normalized/THEM00003>

Bibliografie k J. A. Komenskému v publikacích, časopisech a autorů Církve československé husitské

(af): Památce Jana Amose. *Český zápas*, 1986, č. 14, s. 4.

A. K.: Živé stránky naší víry. Dětem. Rubrika duchovní péče CČSH – 18. Jan Amos Komenský. *Český zápas*, 1974, č. 36, s. 4.

Arcibiskup z Yorku: Předmluva k Wrightově knize John Amos Comenius, která vyšla za války v Londýně. *Český zápas*, 1947, č. 46, s. 269.

BALENKOVÁ, Jelena: Bohoslužba v Čachovicích se vzpomínkou na Komenského. *Český zápas*, 2022, č. 16, s. 2.

BARTOŠ, F. M.: Komenský a Mnichov. *Český zápas*, 1946, č. 13, s. 53.

BARTOŠ, F. M.: O podstatu křesťanství a dědictví Jednoty bratrské. *Český zápas*, 1949, č. 34–35, s. 155–156, 158.

BASTLOVÁ, Helena: K významu Jednoty bratrské v dějinách křesťanství. *Český zápas*, 2002, č. 32, s. 4–5.

BATĚK, A. S.: K našim obrazům. *Kalendář Český zápas*, 1922, s. 105.

BAUER, Jiří: J. Á. K. – Kniha pro mládež. *Český zápas*, 1960, č. 20, s. 4.

BENEŠ, Jiří: Komenský Descarta pochopil. *Český zápas*, 1982, č. 20, s. 2.

BENEŠ, J.: Vliv Kralické bible. *Český zápas*, 2013, č. 43, s. 5–6.

BENEŠ, L. F.: Jednota bratrská 1457–1957. Kalich, Praha 1957 (recenze). *Náboženská revue*, 1957, s. 140–141.

BENEŠ, Mojmír A.: Německý román o J. A. Komenském. *Český zápas*, 1957, č. 45, s. 3.

BENEŠ, M. A.: Komenský a bible. *Český zápas*, 1970, č. 47, s. 1.

BÍLÝ, Jiří: Pojetí státu a práva v dílech Komenského. *Theologická revue*, 1992, č. 4, s. 58–61.

BRABEC, V.: Ze země posledních chvil Božího posla míru J. A. Komenského. *Český zápas*, 1947, č. 44, s. 258.

BRAMBORA, Josef: Knižní dílo Jana Amose Komenského. Vydalo SPN v Praze, s. 157. *Náboženská revue*, 1955, s. 285–286.

BRODSKÝ, V.: O rodiště Komenského. *Český zápas*, 1946, č. 46, s. 258.

- KAŇÁK, M.: Komenský a Anglie. In: *Český zápas*, 1945, roč. 28, č. 9, s. 1–2.
- KAŇÁK, M.: Život J. A. Komenského do r. 1620. *Český zápas*, 1946, č. 13, s. 53.
- KAŇÁK, M.: Sto listů Jana Amose Komenského. *Český zápas*, 1946, č. 14, s. 70.
- KAŇÁK, M.: Komenský – příklad pacifisty. *Český zápas*, 1946, č. 46, s. 255–256.
- KAŇÁK, M.: Nový román o Komenském. *Český zápas*, 1947, č. 25–26, s. 157.
- KAŇÁK, M.: Komenského dějinné místo. Komenský svítí i přicházejícím zítřkům. *Český zápas*, 1949, č. 46, s. 207. 209.
- KAŇÁK, M.: Komenského mírová výzva. *Český zápas*, 1950, č. 45, s. 221.
- KAŇÁK, M.: Komenského „Boží člověk“. *Český zápas*, 1952, č. 13, s. 1. 3.
- KAŇÁK, M.: J. A. Komenský u úmrtního lože své ženy. *Český zápas*, 1954, roč. 37, č. 46, s. 3.
- KAŇÁK, M.: Bratr Jan Gajus z Týna nad Vltavou. *Český zápas*, 1955, roč. 38, č. 2, s. 4.
- KAŇÁK, M.: K vydání Komenského „Obnovy církve“ a „Moudrosti starých Čechů“. *Český zápas*, 1955, roč. 38, č. 12, s. 4.
- KAŇÁK, M.: Sociální péče v staré Jednotě bratrské. *Náboženská revue - Jednota*, 1956, s. 23–27.
- KAŇÁK, M.: Bratr Jan Amos Komenský. In: *Význačné postavy staré Jednoty bratrské a jejich dílo*. Praha 1957, s. 218–229.
- KAŇÁK, M.: K 500. výročí staré Jednoty bratrské. *Blahoslav*, 1957, s. 49–53.
- KAŇÁK, M.: Výstava J. A. Komenského v Praze. *Český zápas*, 1957, č. 28–29, s. 5.
- KAŇÁK, M.: Nový román o J. A. Komenském. *Český zápas*, 1958, č. 4, s. 4. Komenský – příklad mírového snažení. In: *Výzvy k míru. Populární úvahy s výběrem dokladů o úsilí české reformace po míru*. Praha 1960, s. 55–62.
- KAŇÁK, M.: Leontýna Mašínová, autorka knihy o Komenském. *Český zápas*, 1960, č. 16, s. 3.
- KAŇÁK, M.: Apoštol míru v labyrintu světa. *Český zápas*, 1960, č. 45, s. 1.
- KAŇÁK, M.: Komenský v díle Leontiny Mašínové. *Český zápas*, 1961, č. 21, s. 3.
- KAŇÁK, M.: Muž touhy J. A. Komenského. *Český zápas*, 1962, č. 12, s. 1.
- KAŇÁK, M.: K velkému dílu Leontiny Mašínové. *Český zápas*, 1963, č. 24, s. 4.
- KAŇÁK, M.: Žeravice. Kde byl Komenský ordinován na kněze. In: *ČZ*, 1966, roč. 49, č. 46, s. 2.
- KAŇÁK, M.: Jednota bratrská 1467–1967. *Blahoslav*, 1967, s. 51–56.
- KAŇÁK, M.: Nad prvním vydáním Komenského Kšaftu. *Český zápas*, 1967, č. 46, s. 2–3.
- KAŇÁK, M.: O tábořské a bratrské bohoslužbě. *Blahoslav*, 1968, s. 34–41.
- KAŇÁK, M.: K theologii právě objeveného Komenského Kšaftu z r. 1650. *Theologická revue*, 1968, s. 61–65.
- KAŇÁK, M.: Konference o životě a díle J. A. Komenského. *Český zápas*, 1970, č. 38, s. 2.
- KAŇÁK, M.: Kapitoly o J. A. K. *Český zápas*, 1970, č. 43, s. 2.
- KAŇÁK, M.: Kapitoly o J. A. K.: 2. Za vzděláním. *Český zápas*, 1970, č. 44, s. 2.
- KAŇÁK, M.: Kapitoly o J. A. K.: 3. Fulnek. *Český zápas*, 1970, č. 45, s. 2.
- KAŇÁK, M.: Osobnost a dílo. *Český zápas*, 1970, č. 45, s. 3.
- KAŇÁK, M.: Kapitoly o J. A. K.: 4. Štvancem. *Český zápas*, 1970, č. 46, s. 2.
- KAŇÁK, M.: Kapitoly o J. A. K.: 5. Do vyhnanství. *Český zápas*, 1970, č. 47, s. 2.
- KAŇÁK, M.: Kapitoly o J. A. K.: 6. Učitelem národů. *Český zápas*, 1970, č. 48, s. 2.

Obrazová příloha

Sbory, zvony, nápisy, sochy, obrazy, grafiky a akce ve fotografiích

Interiér sboru J. A. Komenského v Bílé Třemešné – pohled na kněžiště – foto ÚAM CČSH.

Sbor CČSH Jana Amose Komenského ve Straškově – foto ÚAM CČSH.

Evangelický kostel v Trutnově z roku 1900 původně nesl název *Christuskirche*. Po roce 1948 byl ve správě ČCE a později CČSH, kdy dostal název po J. A. Komenském. V roce 1980 byl přestavěn na koncertní síň Bohuslava Martinů. Příležitostně se zde konají bohoslužby – foto ÚAM CČSH.

Zvon J. A. Komenského v Husově sboru v Mnichovicích
– foto ÚAM CČSH.

Zvon J. A. Komenského v Husově sboru ve Dvoře Králové
– foto ÚAM CČSH.

Čelní stěna lodi nad kněžištěm ve Sboru dr. Karla Farského ve Velkém Vřešťově byla od počátku opatřena nápisem s citátem J. A. Komenského: „Živ buď národe posvěcený v Bohu.“ Nápis v obdélném rámu zdůrazněném linkou byl v ose rozdělen na poloviny státním znakem ve výtvarné podobě sdruženého znaku odboje. Ztvárnění doznalo nucených změn po okupaci v roce 1939, a potom po roce 1951, kdy byl v rámci úprav navržených arch. Vilémem Kellnerem odstraněn rovněž nápis – foto ÚAM CČSH.

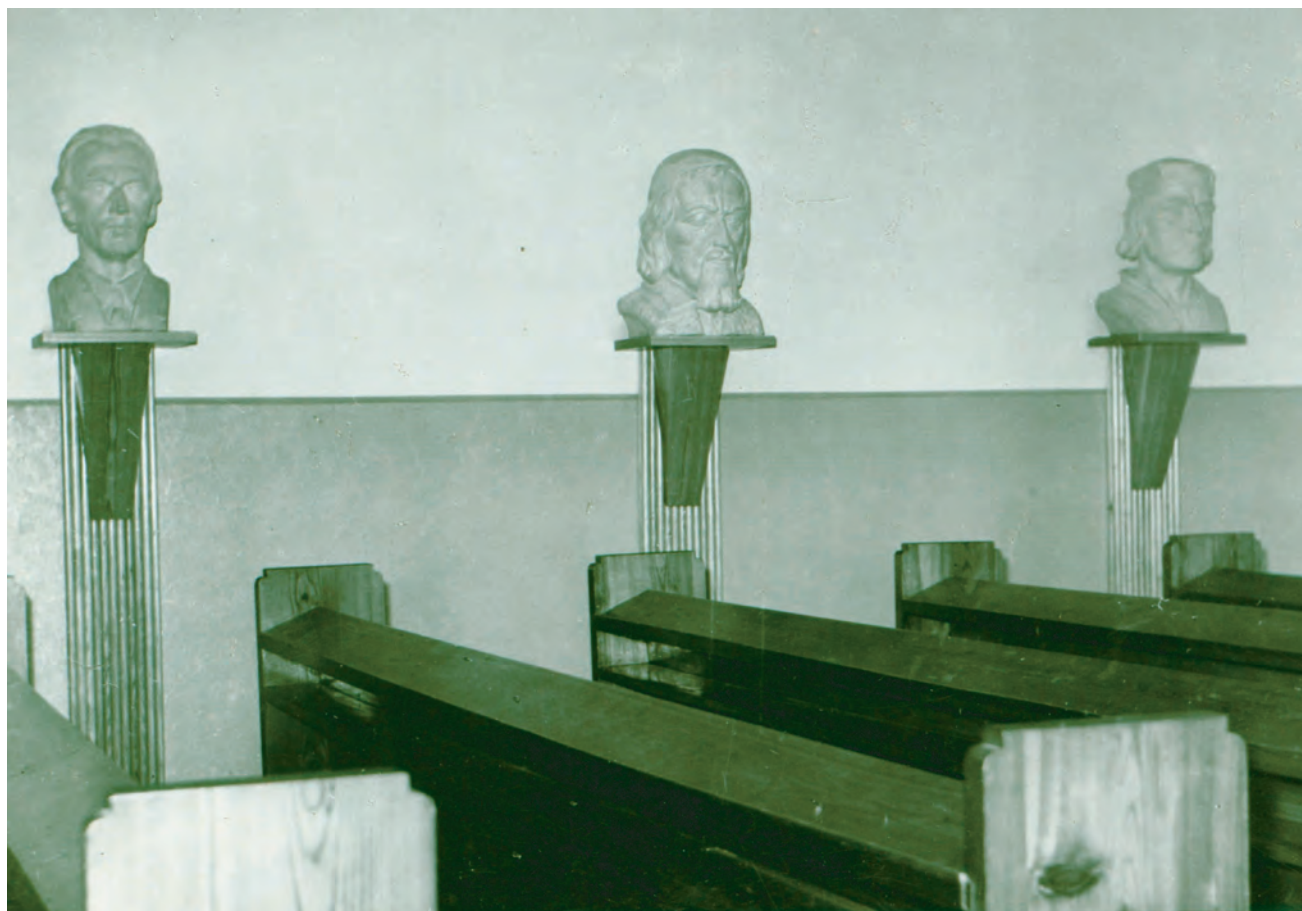
J. A. Komenský:

*Dědictví vám jiného neodkazují kromě toho jediného
potřebného, abyste se Boha báli a přikázání Jeho
ostříhali, neboť na tom jediném všechno záleží.*

Pohlednice z Uherského Brodu s citátem J. A. Komenského ze spisu *Jedno nezbytné* podle Kaz 12,13 – foto ÚAM ČČSH.

Kolorovaná plastika z pálené hlíny J. A. Komenský od akad. sochaře Jana Znoje v interiéru Husova sboru v Praze – Vinohradech – foto ÚAM CČSH.

Pohled na stěnu interiéru Husova sboru v Jičíně s bustami Jana Husa, J. A. Komenského a Karla Farského od sochaře Josefa Kotyzy – foto ÚAM CČSH.

Busta J. A. Komenského od J. V. Duška v Husově sboru ve Vodňanech – foto ÚAM CČSH.

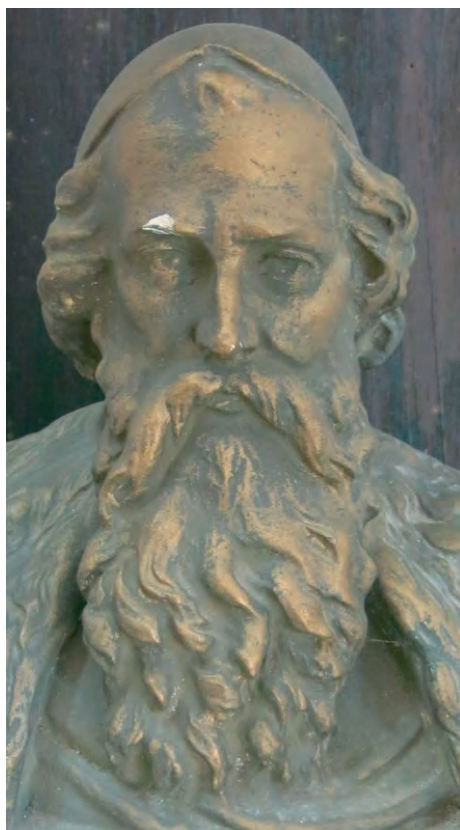
Bohoslužba v Husově sboru ve Slezské Ostravě; na levé straně interiéru nad kazatelnou je umístěn reliéf J. A. Komenského – foto ÚAM CČSH.

Původní bohoslužebný stůl v Husově sboru v Praze – Vršovicích; na zadní části při stěně je reliéf Ježíše Krista, Jana Husa a J. A. Komenského – foto ÚAM CČSH.

Busta J. A. Komenského v Husově sboru v Brně na Botanické – foto ÚAM CČSH.

Busta J. A. Komenského v Březnici – foto ÚAM CČSH.

Busta J. A. K. v Chudobíně – foto ÚAM CČSH.

Busta J. A. K. ve Rtyni v Podkrkonoší – foto ÚAM CČSH.

Reliéf J. A. K. v Chožově – foto ÚAM CČSH.

Reliéf J. A. Komenského v Zábřehu na Moravě – foto ÚAM CČSH.

Reliéf J. A. Komenského v Praze – Modřanech – foto ÚAM CČSH.

Reliéf od sochaře Františka Bílka na čelní desce bohoslužebného stolu v kostele sv. Václava Na Zderaze v Praze – Novém Městě – foto ÚAM CČSH.

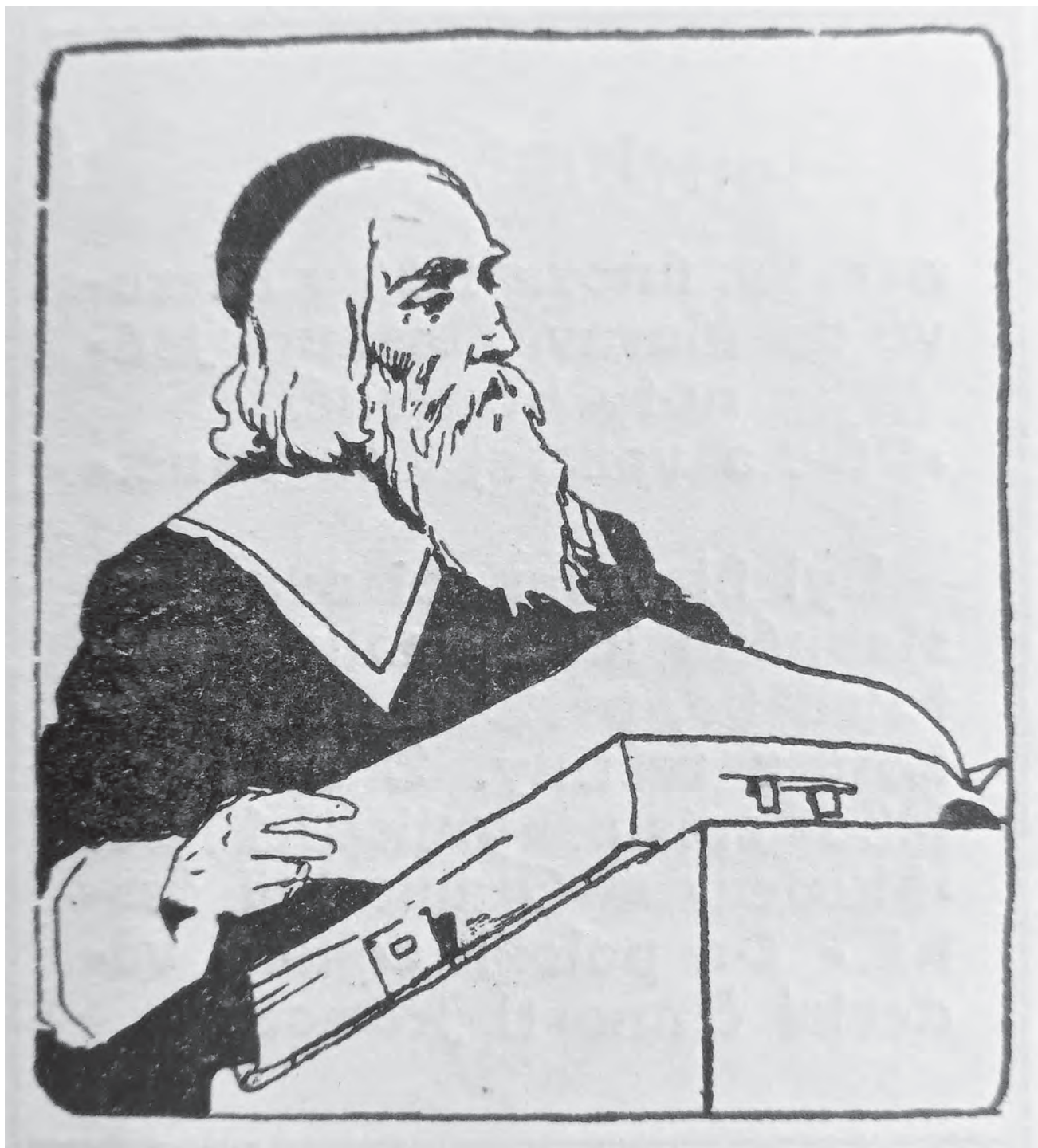
Socha J. A. Komenského od sochaře J. V. Duška v Táboře – foto ÚAM CČSH.

Interiér Husova sboru v Horažďovicích – foto ÚAM CČSH.

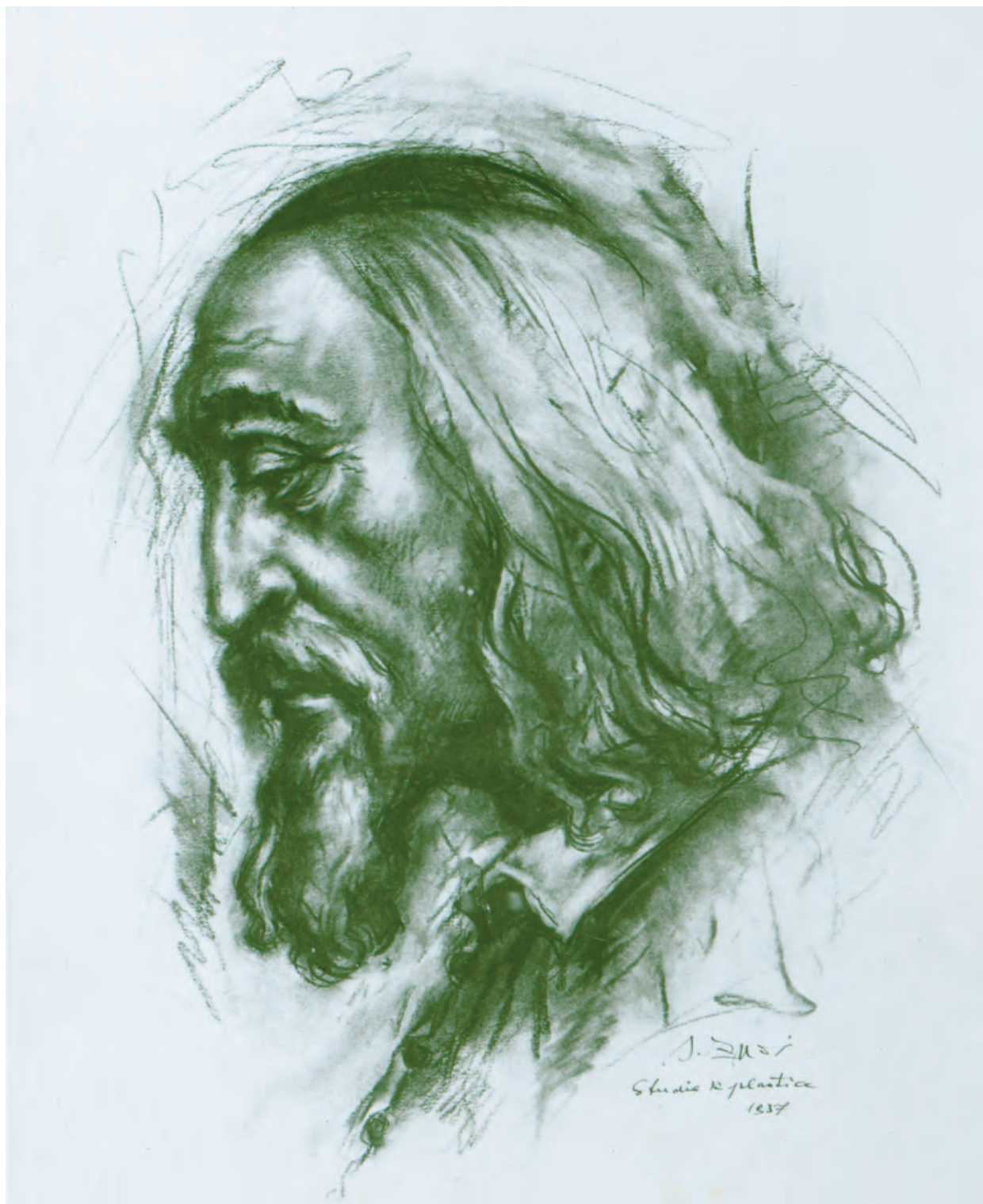
Freska s postavami Jana Husa, J. A. Komenského a Karla Farského od malíře Františka Flasara v interiéru Sboru Cyrila a Metoděje v Pěkně – foto ÚAM CČSH.

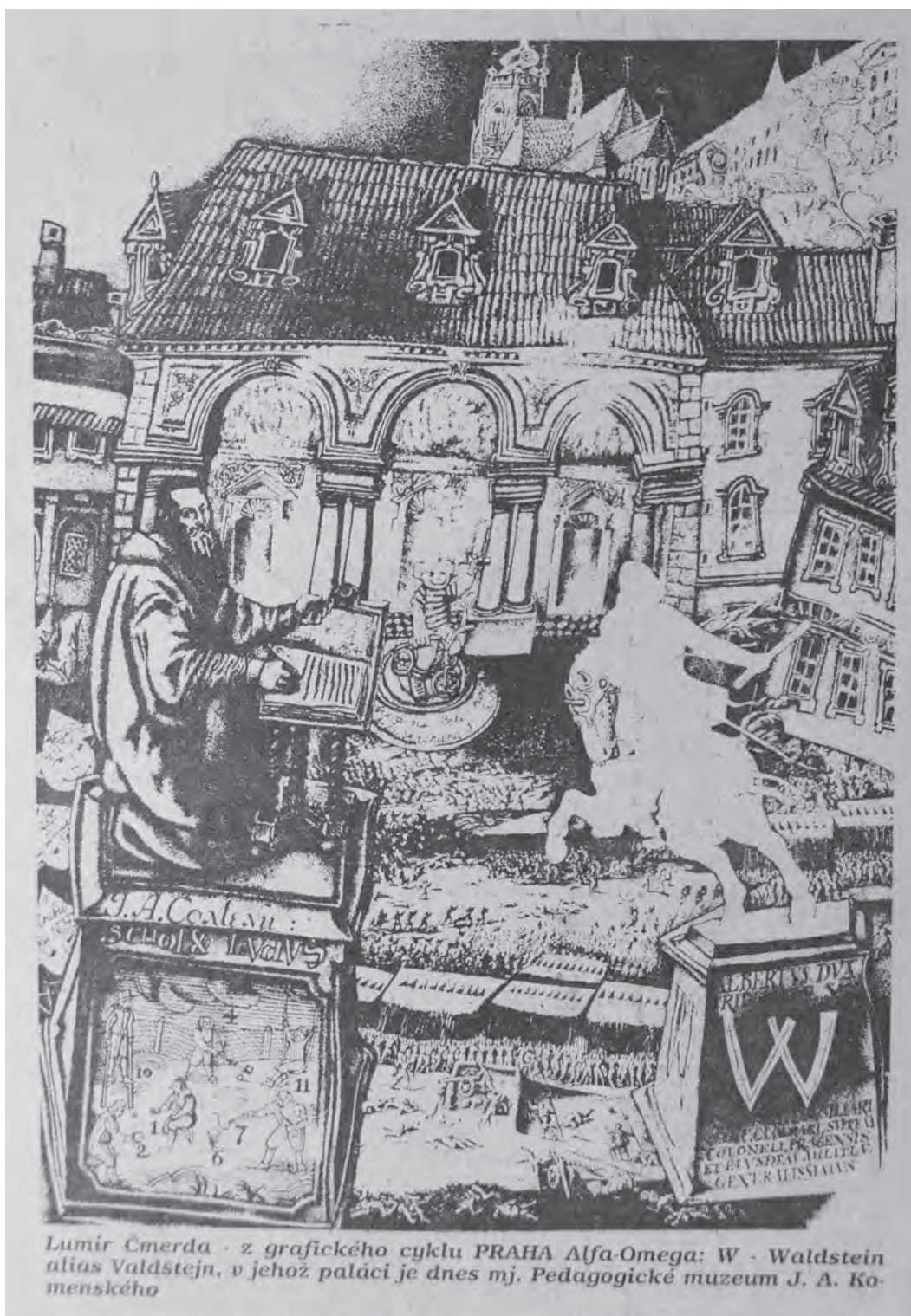
Ilustrace od neznámého autora v Kalendáři Český zápas 1922, s. 6 (otištěna též v kalendáriu roku 1923, s. 6 a 1929, s. 27).

J. A. Komenský, náčrt k soše od Jana Znoje z roku 1936 – foto soukromý archiv.

J. A. Komenský, studie k plastice Jana Znoje z roku 1937 (ČZ 1944, č. 1, s. 3) – foto soukromý archiv.

Grafika Lumíra Čmerdy W – Waldstein alias Valdštejn – Lumír Čmerda, Jiří Suchý: Praha A-Ω, Praha 1988 (otištěno též v ČZ 1992, č. 13, s. 1).

Jan Amos Komenský od Lumíra Čmerdy v Kalendáři Blahoslav 2007, s. 14.

Ilustrace Komenský mezi žáky od Lucie Krajčířkové pro publikaci Jany Krajčířkové *Tatínkovo vyprávění o Janu Amosovi*, Praha 2022, s. 69.

Slavnostní bohoslužba a setkání

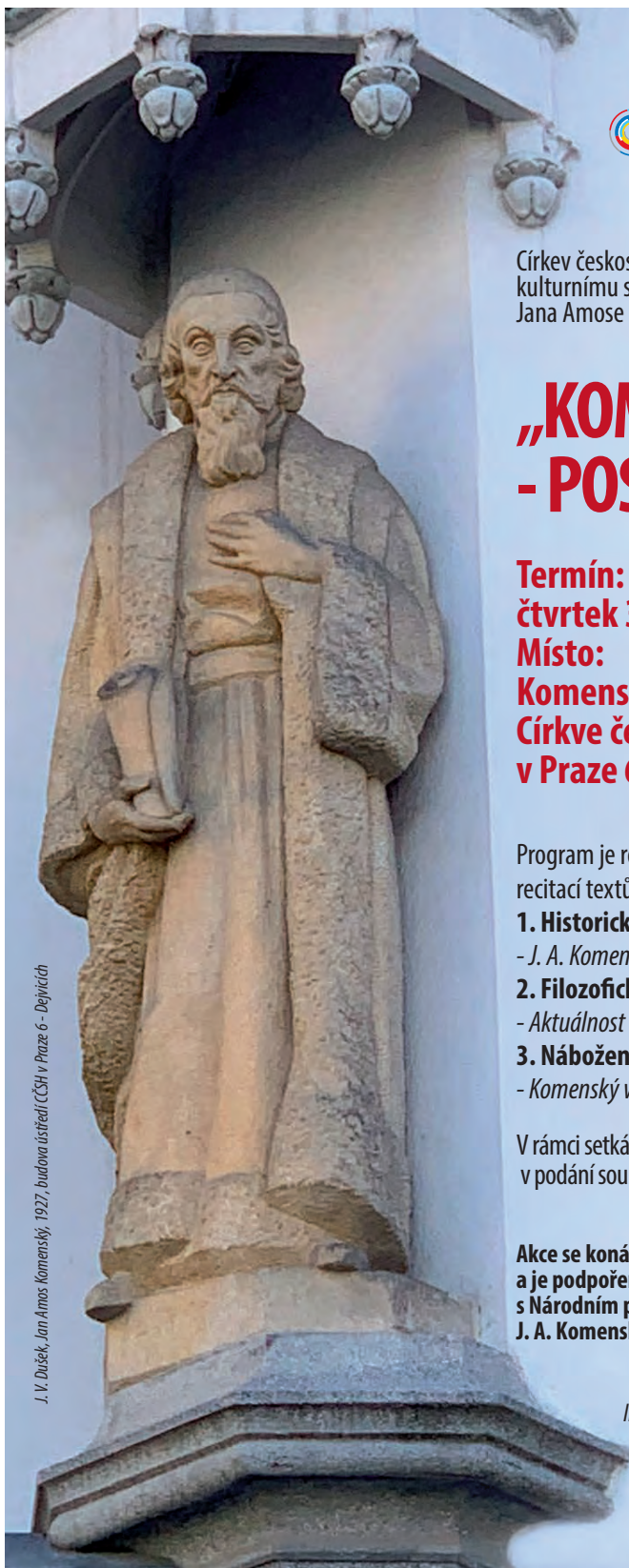

**k 430. výročí J. A. Komenského
s připomenutím 110. výročí
narození čestného občana
města Příbram faráře
Františka Božovského**

**v neděli 27. března 2022
9.00 hod. bohoslužba,
10.30 hod. slavnostní setkání
ve Sboru – kostele Mistra
Jakoubka ze Stříbra v Příbrami
na Březových Horách**

**Během slavnosti zazní ukázky z děl
J. A. Komenského ve čtené podobě
a též i zpívané v podání Komorního sboru
Mistra Jakoubka ze Stříbra**

J. V. Dušek, Jan Amos Komenský, 1927, budova ústředí ČČSH v Praze 6 - Dejvicích

MINISTERSTVO
KULTURY

JAN
AMOS
KOMENSKÝ
J. A. Komenský
NÁRODNÍ PEDAGOGICKÉ
MUZEUM A KNIHOVNA
J. A. KOMENSKÉHO

Církev československá husitská vás srdečně zve k duchovně kulturnímu setkání při příležitosti 430. výročí narození Jana Amose Komenského

„KOMENSKÝ - POSEL POROZUMĚNÍ“

Termín:

čtvrtek 31. března 2022 10 - 17 hodin

Místo:

**Komenského sál ve sboru
Církve československé husitské
v Praze 6 – Dejvicích**

Program je rozdělen do tří částí s příspěvky, recitací textů a hudebními vstupy:

1. Historicko-kulturní část

- J. A. Komenský v historii a umění

2. Filozoficko-teologická část

- Aktuálnost Komenského myšlení

3. Nábožensko-pedagogická část

- Komenský ve výchovné praxi církve

V rámci setkání zazní písně z Amsterodamského kancionálu v podání souboru Dyškanti pod vedením Martina Horyny.

Akce se koná v rámci projektu Odkaz české reformace a je podpořena Ministerstvem kultury ČR ve spolupráci s Národním pedagogickým muzeem a knihovnou J. A. Komenského v Praze.

Informace o akci – Mgr. Oldřich Nováček, tel.: 737 279 993,

e-mail: oldrich.novacek@ccsh.cz

Přihlášky zasílejte do 20. 3. 2022 na adresu:

prihlasky@ccsh.cz

Dne 31. března 2022 se konalo duchovně-kulturní setkání k výročí J. A. Komenského pořádané Církví československou husitskou ve spolupráci s Národním pedagogickým muzeem Jana Amose Komenského a konané v prostorách v Praze 6 – Dejvicích. Na fotografii je zachycena PhDr. Markéta Pánková při vystoupení.

Pocta Komenskému

diecézní den

Brněnské diecéze ČČSH

10:00 Bohoslužba: slouží bratr Juraj Dovala, brněnský biskup a sestra farářka Iva Pospíšilová

11:00 Komenský – teolog: přednáška patriarchy ČČSH ThDr. Tomáše Butty

Od 12 hodin rozhovory u občerstvení na faře v Husově domě, možnost návštěvy Muzea JAK

15:00 koncert: v Chrámu Mistra Jana Husa

Účinkují:

Pěvecký sbor Dvořák: dirigenti Petr Kučera a Jiří Hrubý

Collegium Classic: Výběr barokní hudby - vedoucí souboru Hana Červenková

Komorní sdružení pro duchovní hudbu Ostrava: Výběr písní z Amsterodamského kancionálu Jana Amose Komenského - dirigují Pavla Dědičová a Zdeněk Kovalčík

Sobota 2. 4. 2022
Chrám Mistra Jana Husa
v Uherském Brodě

430 let
Jan Amos Komenský
1592 — 1670

www.ccshbrno.cz

Dne 2. dubna 2022 se uskutečnil diecézní den Brněnské diecéze ČČSH v chrámu Mistra Jana Husa v Uherském Brodě s bohoslužbou vedenou bratrem biskupem Jurajem Dovalou a sestrou farářkou Ivou Pospíšilovou. Součástí byla přednáška, prohlídka nově otevřené výstavy „Na jevišti světa. Jan Amos Komenský a jeho doba“ v Muzeu J. A. Komenského a závěrečný koncert.

Olomoucká diecéze CČSH uskutečnila dne 30. dubna 2022 k 430. výročí narození J. A. Komenského pouť do Přerova. Součástí programu byla bohoslužba vedená bratrem patriarchou Tomášem Buttou společně s bratrem biskupem Tomášem Chytilým a sestrou farářkou Alenou Milovou, zastavení u pomníku J. A. Komenského, přednáška Po stopách J. A. Komenského v Přerově u Památníku Jednoty bratrské, vystoupení Komorního sdružení pro duchovní hudbu Ostrava pod vedením Pavly Dědičové a Zdeňka Kovalčíka, přednáška Heleny Kovářové Jan Amos Komenský a Přerov, prohlídka Muzea Komenského a zamyšlení u pomníku Jana Blahoslava – fotografie na s. 258-261 ÚAM CČSH.

Dne 26. června 2022 se konala bohoslužba pod širým nebem k uctění památky Jana Amose Komenského na Růžovém paloučku u obce Černá Voda u Žacléře, kterou vedl bratr patriarcha Tomáš Butta společně s bratrem farářem Tomášem Karlem z Trutnova. Součástí programu byl výklad paní Evy Rennerové, ředitelky muzea v Žacléři, o cestě J. A. Komenského do exilu – foto Václav Balík.

Krajina u Žacléře – foto Václav Balík.

Ústřední rada Církve československé husitské Vás srdečně zve při příležitosti
607. výročí mučednické smrti Mistra Jana Husa

**na bohoslužbu v Betlémské kapli
v Praze, která se koná
6. července 2022 od 15 hodin.**

Bohoslužbu povede patriarcha Církve československé husitské
spolu s farářkou Marikou Zvarďon
a biskupem pražským Davidem Tonzarem.

Kázání pronese patriarcha Tomáš Butta.

Při bohoslužbě bude připomenuto 430. výročí
narození Jana Amose Komenského.

Během liturgie vystoupí Pěvecký sbor varhaníků a zpěváků
Církve československé husitské pod vedením Zdeňka Kovalčíka,
úvodní chorál zahraje dechový kvintet „Žestě Pražského hradu“.
Na varhany doprovodí Lukáš Rýdlo.

Bohoslužba bude vysílána v přímém televizním a rozhlasovém přenosu
(ČT2, ČRo 3 – Vltava).

Prosíme účastníky bohoslužby, aby zaujali svá místa do 14,45 hodin.

Husovské slavnosti 2022 jsou konány za laskavé podpory Ministerstva kultury ČR.

Bohoslužba v Betlémské kapli v Praze, konaná v památný den 6. července k uctění památky Mistra Jana Husa, byla v roce 2022 věnována též odkazu Jana Amose Komenského.

PRAŽSKÁ DIECÉZE
Církve československé husitské

vyhlašuje pro malé i velké
MALOVÁNÍ 2022 - 27. ročník
téma:

Jan Amos Komenský
430 let od narození „Učitele národů“

*„Od mladosti, Bože, jsi mě vyučoval a já dosud
oznamuji tvoje divy.“
Žalm 71, 17*

Co můžete malovat?
Budovu školy, kostela, oblíbené učitele, duchovní, svoji
rodinu, spolužáky, kamarády ... koho nebo co máte rádi a
nosíte je ve svém srdci.

Kreslete také Bibli nebo nějaký příběh z Písma, přírodu,
město či vesnici, kde bydlíte, prostě vše, co vás těší a přináší
vám radost.

Malujte barevnými křídami na chodník, nebo klasicky na
čtvrtky, techniku volte dle vlastního výběru, můžete zkusit i
prostorovou tvorbu.

Fotografie svých výtvarů posílejte do 31. října 2022
na e-mailové adresy:
krasava.machova@seznam.cz
lilly.machova@seznam.cz

Pražská diecéze ČČSH v rámci tradiční akce pro děti „Malování na chodníku“ vyhlásila v roce 2022 výtvarnou soutěž věnovanou osobnosti „Učitele národů“.

Pamětní medaile Církve československé husitské k 430. výročí narození Jana Amose Komenského v roce 2022, jejímž autorem je Pavel Herčík – foto ÚAM CČSH.

Resumé

Tato publikace představuje výsledky projektu „J. A. Komenský a jeho odkaz v Církvi československé husitské“, který se uskutečnil za odborné spolupráce Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze při příležitosti 430. výročí narození J. A. Komenského. Autoři jednotlivých kapitol této monografie jsou z řad Církve československé husitské, Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy a z Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze.

V úvodním pojednání přibližuje Markéta Pánková osobnost a život J. A. Komenského, jeho působení v exilu a jeho hlavní díla. Stále aktuální je především požadavek znát duchovní podstatu Komenského odkazu celému lidstvu.

Jaroslav Hrdlička se v historickém přehledu zabývá vztahem Církve československé husitské k osobnosti a dílu J. A. Komenského. ČČSH, vycházející z proudů katolického modernismu, se při svém vzniku v roce 1920 přihlásila k tradicím – cyrilometodějské, husitské a také českobratrské. Komenský se stal pro Karla Farského a další představitele nově vzniklé církve důležitou součástí vztahu k reformační tradici českých dějin. Na duchovní a teology působil vliv historika Františka Palackého, filozofa a prezidenta T. G. Masaryka, a později též evangelického historika F. M. Bartoše. Komenský a jeho odkaz byl s různou intenzitou spojen s ČČSH po většinu let její existence.

Prostředím, kde se rozvíjelo komeniologické bádání, byla od roku 1950 Husova československá bohoslovecká fakulta v Praze a od roku 1990 Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy. Toto bádání a komeniologické práce jsou spjaty se jmény teologů a historiků Miloslava Kaňáka, Rudolfa Horského, Zdeňka Kučery, Jana Blahoslava Láška a dalších.

Bohdan Kaňák ve své stati představuje prof. Miloslava Kaňáka, který se v průběhu téměř celého svého vysokoškolského působení systematicky věnoval bádání o životě a díle Jana Amose Komenského. V roce 1967 se M. Kaňákovi podařilo identifikovat originál do té doby nenalezeného prvního vydání Komenského Křaftu umírající matky Jednoty bratrské vytištěného v roce 1650 v polském Lešně. Průběžně se věnoval především popularizaci aktuálního historického bádání o J. A. Komenském v církevním tisku.

Tomáš Butta se zabývá ohlasy Komenského díla v náboženské pedagogice a katechetice Církve československé husitské od jejího počátku až po současnost. Představuje autory věnující se náboženské pedagogice a katechetice, inspirující se odkazem Komenského, k jakým se řadí Rudolf Urban, Jaroslav Halbhuber a Rudolf Horský. Přibližuje jednotlivé učebnice a příručky a naznačuje, jaké místo v nich bylo Komenskému věnováno, jak z hlediska zdůraznění vlastenectví, tak především náboženské víry. Právě osobnost Komenského a jeho zájem o mladou generaci dokládá, že výchova a vyučování náleží k vlastnímu poslání křesťanské církve v každé době.

Markéta Pánková ve svém druhém pojednání také zasazuje osobnost J. A. Komenského do širšího historického a kulturního rámce, když se nyní zaměřuje na Komenského ve výtvarném umění. Tématu se autorka věnuje třicet let a publikovala mnohé významné práce. Podobizny od anglických a holandských autorů vytvořených již za života Komenského se staly inspirací pro další umělecká díla. Autorka se ve své kapitole postupně věnuje podobě Komenského v malířství, kresbách a grafikách, ale i známkové tvorbě, sochařství, drobných plastikách, na medailích i školních obrazech.

Po této v šíři pojaté prezentaci odkazu Komenského v kultuře se zřetelem na výtvarné umění je následující část věnována nábožensko-kulturnímu prostředí Církve československé husitské. Autory této systematicky uspořádané části jsou Martin Jindra a Marcel Sladkowski. V abecedním pořadí jsou řazeny vybrané sbory ČČSH, v nichž jsou zřetelné rozmanité stopy dokládající význam J. A. Komenského pro tuto církev. Uváděny jsou stavby sborů, nesoucí Komenského jméno, a představeny jsou obrazy, sochy, zvony, nápisy a další památky, vztahující se k této osobnosti české reformace. Některá umělecká díla ve sborech ČČSH pocházejí od významných sochařů a malířů – Františka Bílka, Jana Znoje, J. V. Duška, Josefa Kotyzy a dalších, jiné nesou znaky místní tvorby. Přesto však značí úctu k této inspirující osobnosti z naší národní náboženské minulosti. Ve víře a zbožnosti Církve československé husitské je J. A. Komenský řazen spolu s Janem Husem mezi významné svědky Ježíše Krista. Doloženy jsou i některé dobové obrazy a malby, které byly v dalším řešení liturgického prostoru odstraněny či překryty. Přínosem je, že tato kapitola přináší i výsledky soustavného výzkumu k tématu J. A. Komenského a stavitelství.

Pavel Kolář se věnuje analýze liturgických textů – formulářů k památce Komenského v Českém misálu z roku 1920 a v Bohoslužebné knize ČČS, vydané po druhé světové válce. Autorem formulářů je prof. Alois Tuháček a obsahují úryvky z vybraných Komenského spisů. Volba těchto textů pro liturgické formuláře souvisí s dějinně-politickým kontextem. Formulář Českého misálu vznikl v atmosféře radosti vzniku samostatného státu jako naplnění Komenského proroctví. V Bohoslužebné knize je naopak reflektována ztráta státní samostatnosti okupací nacistickým Německem. Den Komenského je pojat jako den národního smutku, který však Komenský vyvažoval nadějí na obnovu politické a duchovní svébytnosti národa a svou vizí Božího království.

Zdeněk Kovalčík ve své kapitole sleduje písňový odkaz Jednoty bratrské a J. A. Komenského ve zpěvnících Církve československé husitské. Předmětem reflexe je Farského zpěvník z roku 1922, Zpěvník ČČS z roku 1957, upravený Zdeňkem Trtíkem, a rozšířený o Dodatek z roku 1994. Shledává, že Zpěvník Církve československé husitské obsahuje celkem 19 písní spjatých s Komenským. Všechny tyto písně sice poznamenaly úpravy v melodickém znění i v textové podobě, přesto stále podávají svědectví o bohatství české duchovní písně, které se rozvinulo právě v Jednotě bratrské a díle J. A. Komenského.

Tomáš Novák se ve svém příspěvku věnuje irénickému odkazu Komenského a předkládá chronologicky řazený vývoj jeho myšlení a výroků k této tematice. Komenský se zaměřuje na mír společenství a na vizi trvalého světového míru, jak je to doloženou řadou citací z Komenského

spisů. Komenského irénismus má naléhavou aktuálnost v naší době bolestně poznamenané válkou, a současně jsou tyto výzvy k porozumění mezi lidmi a míru mezi národy nadčasové.

Součástí je abecedně zpracovaná bibliografie k J. A. Komenskému v publikacích a časopisech od autorů Církve československé husitské. Text doplňuje a dokresluje obrazová příloha s fotografiemi sborů, zvonů, nápisů, soch, obrazů i grafik. Do této přílohy jsou vřazeny i některé plakáty a fotky z akcí Církve československé husitské s připomenutím odkazu J. A. Komenského v roce 2022.

Badatelský projekt a tato z něho vycházející kolektivní monografie chce přispět k hlubšímu pochopení významu J. A. Komenského v Církvi československé husitské, jak z hlediska dobově-historického a kulturního, tak i z hlediska jeho spirituální a myšlenkové aktuálnosti.

T. B.

Summary

This publication presents the results of the project „J. A. Comenius and his legacy in the Czechoslovak Hussite Church“, which was carried out in scholarly collaboration with the National Pedagogical Museum and Library of J. A. Comenius in Prague on the occasion of the 430th anniversary of the birth of J. A. Comenius. The authors of the individual chapters of this monograph are from the ranks of the Czechoslovak Hussite Church, the Hussite Theological Faculty of Charles University, and the National Pedagogical Museum and Library of J. A. Comenius in Prague.

In the introductory essay, Markéta Pánková introduces the personality and life of J. A. Comenius, his work in exile, and his main works. The requirement to know the spiritual essence of Comenius's legacy to the whole of humanity is still relevant.

Jaroslav Hrdlička deals with the relationship of the Czechoslovak Hussite Church to the personality and work of J. A. Comenius in a historical overview. The CHC, stemming from the currents of Catholic modernism, at its foundation in 1920 started building on the traditions of Cyril and Methodius, the Hussites, and the Czech Brethren. For Karel Farský and other representatives of the newly established church, Comenius became an important part of their relationship to the Reformation tradition of Czech history. The clergy and theologians were influenced by the historian František Palacký, the philosopher and president T. G. Masaryk, and later also by the evangelical historian F. M. Bartoš. Comenius and his legacy were associated with the CHC with varying degrees of intensity for most of the years of its existence.

The environment where Comenius studies flourished the most, was naturally the Hussite Czechoslovak Theological Faculty in Prague (since 1950) and the Hussite Theological Faculty of Charles University (since 1990). The names of theologians and historians such as Miloslav Kaňák, Rudolf Horský, Zdeněk Kučera, Jan Blahoslav Lášek and others are associated with the research.

In his article, Bohdan Kaňák introduces prof. Miloslav Kaňák, who, throughout his almost entire university career, systematically devoted himself to Comenius studies. In 1967, M. Kaňák managed to identify the original of a previously unrecovered first edition of Comenius's *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské* printed out in 1650 in Lešno, Poland. Also, he has continuously devoted himself to popularizing the current historical research on J. A. Comenius in the church press.

Tomáš Butta deals with the echoes of Comenius's work in the pedagogy of religion and catechetics of the Czechoslovak Hussite Church from its beginning to the present day. He introduces authors devoted to the pedagogy of religion and catechetics, inspired by Comenius's example, such as Rudolf Urban, Jaroslav Halbhuber, and Rudolf Horský. He analyzes various textbooks and manuals and indicates the place given to Comenius in them, both in terms of emphasizing patriotism and, above all, religious faith. It is precisely the personality of Comenius and his concern for the young generation that shows that education and teaching belong to the proper mission of a Christian church at every age.

In her second essay, Markéta Pánková also places the personality of J. A. Comenius in a broader historical and cultural framework, now focusing on Comenius in the visual arts. The author has been working on the topic for thirty years and has published many important works. Images by English and Dutch artists created during Comenius's lifetime have inspired other works of art. In her chapter, the author successively examines the likeness of Comenius in paintings, drawings, and prints, as well as in stamps, sculptures, small sculptures, medals, and school wallcharts.

After this broadly conceived presentation of Comenius's legacy in culture regarding the visual arts, the next section is devoted to the religious-cultural milieu of the Czechoslovak Hussite Church. The authors of this systematically arranged section are Martin Jindra and Marcel Sladkowski. In alphabetical order, selected congregations of the CHC are arranged, in which various traces of the importance of J. A. Comenius for this church are evident. The buildings of the congregations bearing Comenius's name are listed, and paintings, statues, bells, inscriptions, and other monuments related to this personality of the Bohemian Reformation are presented. Some of the artworks in the congregations of the CHC were created by important sculptors and painters - František Bílek, Jan Znoj, J. V. Dušek, Josef Kotyza, and others, while others bear witness to local people's creativity. Nevertheless, they mark respect for this inspiring personality from our national religious past. In the faith and piety of the Czechoslovak Hussite Church, J. A. Comenius is ranked together with Jan Hus among the important witnesses of Jesus Christ. Several paintings and pictures are also documented, which were removed or covered over during reconstructions of liturgical spaces. This chapter also brings results of systematic research on the topic of J. A. Comenius and building.

Pavel Kolář analyses liturgical texts devoted to the memory of Comenius in the Czech Missal of 1920 and the Service Book of the Czechoslovak Church published after World War II. The author of the texts is prof. Alois Tuháček and they contain excerpts from Comenius's writings. The choice of these excerpts for liturgical purposes is related to their historical and political context. The Czech Missal was created in the atmosphere of the joy accompanying the establishment of independent Czechoslovakia, which was perceived as a fulfillment of Comenius's prophecy. In contrast, the Service Book reflects the loss of political independence and the occupation by Nazi Germany. Comenius's anniversary is conceived as a day of national mourning, which Comenius balanced with the hope for the restoration of the political and spiritual identity of the nation and his vision of the Kingdom of God.

In the next chapter, Zdeněk Kovalčík deals with the hymn-writing of the Unity of Brethren and J. A. Comenius in the hymnbooks of the Czechoslovak Hussite Church. He reflects upon Farský's 1922 hymnal and the 1957 hymnal, edited by Zdeněk Trtík and expanded in 1994. He finds that the contemporary hymnal contains a total of 19 songs associated with Comenius. Although both melodic and textual forms of all of these songs were modified (and thus differ from their original forms), they still bear witness to the richness of Czech spiritual songs that developed in the Unity of Brethren and Comenius's work.

In his contribution, Tomáš Novák focuses on Comenius's irenic efforts and presents a chronological development of his thought and quotes on this topic. Comenius focuses on the vision of perpetual world peace as evidenced by several quotations from Comenius's writings. Comenius's irenicism has an urgent relevance in our time painfully marked by war, and at the same time, these calls for understanding among people and peace among nations are timeless.

Included is an alphabetical bibliography on J. A. Comenius in publications and journals by authors of the Czechoslovak Hussite Church. The text is supplemented and illustrated by a pictorial appendix with photographs of church buildings, bells, inscriptions, statues, paintings, and prints. This appendix also includes some posters and photos from events of the Czechoslovak Hussite Church commemorating the legacy of J. A. Comenius in 2022.

The research project and this resulting collective monograph aim to contribute to a deeper understanding of the significance of J. A. Comenius in the Czechoslovak Hussite Church, both in terms of its historical and cultural context and the relevance of his spiritual and intellectual legacy.

Překlad Dalibor Vik

Místní rejstřík

A

Afrika 161
Albrechtice 109
Amsterdam 3, 11–13, 37–38, 62, 66, 68, 102, 150, 152, 154, 156, 159
Anglie 12, 136
Arnhem 18
Asie 161
Asten 77

B

Babylon 151–152, 155
Bayreuth 20–21
Berlín 21, 47, 54–55
Bethlehem v Pensylvánii 14–15
Bílá Třemešná 70–71, 84, 151–152, 188–191, 231
Blatný Potok 53, 55, 155–156
Brandýs nad Orlicí (stráž Pod Klopoty) 51–52, 151, 196
Bratislava 3, 50–51, 53, 63
Breda 156, 159
Brno 14, 71, 76, 109
Brno-Botanická 225
Brno-Husovice 71
Brno-Židenice 71, 74, 202
Březnice 72–74, 115, 225
Bulharsko 51

Bzenec 74, 192–193

C

Cincinnati v USA 139

Č

Čachovice 70, 75, 194–195, 210
Čelákovice 75
Černá voda u Žaclěře 262–263
Červený Kostelec 70, 75–76
Česká republika 14, 54–55
České Budějovice 39, 63
Československá republika 14, 18, 24, 115, 121, 124
Československo 51

D

Děčín 53
Dobříkov 76
Doubrava 280
Dvůr Králové nad Labem 76, 78–79, 207

E

Egypt 63
Elbląg (Elbink) 154

Rejstřík institucí a významných staveb

A

Akademie věd ČR 48–49

B

Betlémská kaple v Praze 134, 264
Betlémská kaple ve Vacanovicích 115, 266
Bílkova vila v Praze 52, 65–66, 80
Bohoslovecká kolej dr. Karla Farského 38, 68, 92

Č

Česká kulturní zahrada (The Czech Cultural Garden)
v Clevelandu 52, 59
Česká národní banka 54–55
České centrum v New Yorku 15
České vysoké učení technické v Praze 53

E

Ermitáž v Petrohradě (Zimní palác) 47

F

Filozofický ústav Akademie věd ČR 48

G

Galerie hlavního města Prahy 99
Galerie Uffizi ve Florencii 45, 47–48
Galerie výtvarného umění v Ostravě 49

H

Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy (HTF
UK) 20–21
Husova československá bohoslovecká fakulta (HČBF)
19–20, 23, 25–26, 28, 34
Husova československá evangelická bohoslovecká
fakulta (HČEBF) 19, 67
Husův pomník na Staroměstském náměstí 51, 63

CH

chrám sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí
v Praze 7, 25, 137

J

Jízdárna Pražského hradu 14

K

Knihovna dr. Františka Kováře 93
